

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Denis Škopan

Predátorské publikační praktiky ve stínu modelů open access

Predatory publishing practices in the shadow of open access models

Poděkování:

Rád bych tímto poděkoval PhDr. Barboře Drobíkové, Ph.D. za podporu, kterou mi poskytla v rámci vedení práce a v profesním životě obecně.

Dále bych rád poděkoval všem kolegům a přátelům, kteří mě urgovali, ať už to konečně dopíšu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. 4. 2022

.....

Bc. Denis Škopan

Identifikační záznam

ŠKOPAN, Denis. *Predátorské publikační praktiky ve stínu modelů open access*. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce PhDr. Barbora Drobíková, PhD.

Abstrakt

Práce pojednává o problematice takzvaného predátorství ve vědecké komunikaci od jeho počátků až po současnost. Součástí práce je historie, typologie a metody boje s predátorstvím a také jeho vliv a projevy v různých částech světa.

Práce obsahuje kvantitativní výzkumnou sondu do povědomí o predátorství v ČR provedenou za pomoci dotazníku a exportů dat z osobní bibliografické databáze UK a Rejstříku informací o výsledcích, za účelem zmapování fenoménu predátorství v českém prostředí.

Klíčová slova

Predátorské publikační praktiky, predátoři, open access, OA

Abstract

The thesis deals with the issue of the so-called predators in scientific communication from its beginnings to the present. Part of the work is the history, typology and methods of combating predatory publishing, as well as its influence and manifestations in different parts of the world.

The thesis contains a quantitative research probe into the awareness of predatory publishing in the Czech Republic conducted using a questionnaire and exports of data from the personal bibliographic database of Charles University and the Register of Information on Results, in order to map the phenomenon of predatory publishing in the Czech environment.

Keywords

Predatory publishing, predators, open access, OA

Obsah

Seznam zkratk	8
Předmluva	9
Úvod	10
1 Historie predátorských praktik ve vědecké komunikaci	11
1.1 Robert Maxwell a vydavatelství Pergamon	11
1.2 Náklady na publikování a hodnota odmítnutí	13
1.3 Přejchod na elektronické publikování	15
1.4 Jeffrey Beall a první predátoři	16
2 Co je predátorství?	21
2.1 Predátoři a jejich oběti	22
2.1.1 Publikující autoři	22
2.1.2 Akademičtí pracovníci a zaměstnavatelé	23
2.1.3 Široká veřejnost	24
2.1.4 Poskytovatelé financí	24
2.1.5 Akademičtí knihovníci	24
2.1.6 Vydavatelé	25
2.2 Problematika peer review	26
2.3 Problematika APC	27
3 Projevy predátorství v praxi	29
3.1 Predátorské časopisy	29
3.1.1 Znaky predátorských časopisů	30
3.2 Autorské mlýny	33
3.3 Unesené časopisy	34
3.3.1 Metody odhalování unesených časopisů	35
3.4 Predátorské konference	38
3.5 Falešné metriky	39
3.6 Možné budoucí formy predátorství	40
4 Metody boje s predátory	42
4.1 Blacklisty & Whitelisty	42
4.1.1 Výhody	42
4.1.2 Nevýhody	43
4.2 Osvěta	43
4.2.1 Výhody	44
4.2.2 Nevýhody	44
4.3 Prevence spamu	44
4.3.1 Výhody	45
4.3.2 Nevýhody	45
4.4 Právní ochrana	45

4.4.1	Výhody	46
4.4.2	Nevýhody	46
4.5	Penalizace	46
4.5.1	Výhody	47
4.5.2	Nevýhody	47
4.6	Prověřování časopisů / konferencí.....	47
4.6.1	Výhody	47
4.6.2	Nevýhody	48
5	Predátorství v geografickém a sociokulturním kontextu	49
	Autoři severu	50
	Autoři jihu	50
	Podjatost	50
6	Výzkumná sonda do povědomí o predátorství v ČR.....	52
6.1	Hypotézy výzkumu.....	52
6.1.1	H1: Délka publikační činnosti bude mít vliv na povědomí o predátorských publikačních praktikách.....	53
6.1.2	H2: Více publikací v predátorech bude ve společenských vědách.....	53
6.1.3	H3: Míra publikování v predátorech u publikací UK z OBD bude přibližně odpovídat tomu, kolik jich je v RIVu za celou ČR a výsledkům získaným z dotazníku	53
6.1.4	H4: Většina autorů se považuje za schopné ověřit si důvěryhodnost časopisu předtím, než v něm publikují.....	53
6.1.5	H5: U autorů s publikacemi v predátorech bude převažovat negativní postoj k predátorství a obavy z perzekuce	53
6.1.6	H6: Další podoby predátorství (stranou predátorských časopisů) budou mezi respondenty méně známé	54
6.1.7	H7: U respondentů bude převažovat názor, že se o problematice predátorství ve vědě informuje dostatečně	54
6.2	Metodika výzkumu.....	54
6.3	Omezení výzkumu.....	55
6.4	Charakteristika výzkumného souboru	56
6.4.1	Respondenti dotazníku	57
6.4.2	Export z OBD.....	59
6.4.3	Export z RIV	59
6.5	Sestavení a zpracování dotazníku.....	60
6.6	Export a analýza dat z OBD a RIV	61
6.7	Analýza výzkumných dat	63
6.7.1	H1: Délka publikační činnosti bude mít vliv na povědomí o predátorských publikačních praktikách.....	63
6.7.2	H2 Více publikací v predátorech bude ve společenských vědách.....	64
6.7.3	H3 Míra publikování v predátorech u publikací UK z OBD bude přibližně odpovídat tomu, kolik jich je v RIVu za celou ČR a výsledkům získaným z dotazníku	64

6.7.4	H4 Většina autorů se považuje za schopné ověřit si důvěryhodnost časopisu předtím, než v něm publikují	65
6.7.5	H5 U autorů s publikacemi v predátorech bude převažovat negativní postoj k predátorství a obavy z perzekuce	66
6.7.6	H6 Další podoby predátorství (stranou predátorských časopisů) budou mezi respondenty méně známé	66
6.7.7	H7 U respondentů bude převažovat názor, že se o problematice predátorství ve vědě informuje dostatečně	67
6.8	Zjištění mimo stanovené hypotézy	68
Závěr	71
Seznam použitých zdrojů	72
Seznam grafů	81
Seznam obrázků	81
Seznam tabulek	81
Seznam příloh	82

Seznam zkratek

COPE Committee on Publication Ethics

CSV Comma-separated values

DOAJ Directory of Open Access Journals

DOI Digital Object Identifier

EIZ Elektronické informační zdroje

eISSN Electronic International Standard Serial Number

FOOA Fair Open Access Alliance

HDP Hrubý domácí produkt

ISSN International Standard Serial Number

LIS Library and Information Science

NSF National Science Foundation

OA Open Access

OASPA Open Access Scholarly Publishers Association

OBD Osobní bibliografická databáze

ODS OpenDocument Spreadsheet

OECD Organisation for Economic Co-operation and Development

RIV Rejstřík informací o výsledcích

SVI Středisko vědeckých informací

URL Uniform Resource Locator

WoS Web of Science

XLSX Microsoft Excel Open XML Spreadsheet

Předmluva

Předkládanou práci jsem vypracoval jako svou absolventskou práci v oboru Informační studia a knihovnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Tato diplomová práce byla připravena v souladu s platnými vnitřními předpisy FF UK a dalšími metodickými pokyny a normativními dokumenty.

Cílem práce je zmapovat současné predátorské praktiky vydavatelů parazitujících na modelu open access. Toto téma jsem si zvolil, protože se s tematikou predátorství setkávám ve svém profesním životě a chtěl jsem se dozvědět o této problematice něco víc, a zároveň se hlouběji seznámit s její historií a vývojem.

Práce je dělena do šesti kapitol. V první krátce sumarizuji historii a vývoj predátorských praktik ve vědecké komunikaci, v kapitole druhé se věnuji samotnému termínu „predátorství“. Ve třetí kapitole identifikuji reálné projevy predátorství v praxi. Čtvrtá kapitola obsahuje různé způsoby boje s predátory. Pátá kapitola je věnována rozdílnému pohledu na predátorství zemí globálního severu a jihu. Šestá a finální kapitola je analýzou dat získaných exporty a dotazníkovým šetření a hlouběji se věnuje problematice predátorství v českém prostředí.

V práci cituji dle platných norem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2, pro citace v textu jsem využil zkrácený harvardský citační styl. Rozsah práce činí 111 115 znaků.

Úvod

V této diplomové práci se zabývám tématem predátorství ve vědecké komunikaci. Domnívám se, že je nezbytné nad tímto problémem uvažovat komplexně a nesoustředit se pouze na jednotlivé projevy predátorství jako jsou například neblaze proslulé predátorské časopisy, které celé této problematice daly jméno a konkrétní podobu.

Za tímto účelem je však třeba si zodpovědět řadu otázek. Kde se predátorství vzalo? Přišlo skutečně až s hnutím open access? Co vlastně je predátorství jako takové a kdo jsou jeho oběti? Co je ještě predátorství a co je jen nekalá praktika? Na tyto a další otázky se snažím odpovědět v teoretické části práce.

V praktické části práce se pak věnuji sběru a analýze dat za účelem alespoň částečného nahlédnutí do situace predátorského publikování v ČR. Snahou nebylo pouze prozkoumat s využitím exportů záznamů z databází RIV a OBD jestli, a v jakém množství, pochybné publikace existují, ale také zjistit pomocí dotazníku proč existují a jaká byla motivace jejich autorů k tomu publikovat je v rozporu s etickými kodexy svých institucí, je-li to možné.

Jedním z hlavních cílů práce je položit a zodpovědět otázku: **„Jsou predátoři skutečně takovým problémem, jakým se zdají být?“**. V akademickém světě a sféře vysokoškolských a akademických knihoven, která je de facto jeho podmnožinou, se odpovědi na tuto otázku různí. Někteří autoři a knihovníci stále vnímají tento problém jako největší ohrožení pro vědu od dob pálení knih, zatímco jiní to považují za dávno přežitě téma – *„všichni už si přece na predátory dávají pozor a vědí kde publikovat“*.

1 Historie predátorských praktik ve vědecké komunikaci

K hlubšímu pochopení fenoménu predátorství ve vědě je nutné nejprve přihlídnout k historickému kontextu jeho vzniku. Predátorství tak, jak jej dnes chápeme, sice nebylo ve vědecké komunikaci přítomno od jejích prvopočátků, ale neobjevilo se ani až s příchodem modelů Open Access¹, jak se někteří domnívají (Hocek, 2019). Ty sice do jisté míry pro tyto praktiky pootevřely dveře, nicméně tyto příslovečné dveře v sobě měly díru dávno před vznikem hnutí OA.

1.1 Robert Maxwell a vydavatelství Pergamon

Navzdory relativně úzkému okruhu koncových uživatelů bylo vědecké publikování vždy dlouhodobě vysoce výdělečným byznysem. Na otázku, proč tomu tak je, existuje řada odpovědí, nicméně jedním z hlavních aktérů, kteří se o rozvoj tohoto odvětví zasloužili nejvíce je mediální magnát, politik a miliardář Robert Maxwell.

Ian Robert Maxwell (1923-1991), původním jménem Abraham Leib Hoch (později užíval jméno Ján Ludvík Hoch), byl československý rodák (*Robert Maxwell. In: Wikipedia: the free encyclopedia* [online], 2020), který během svého života nemalým dílem přispěl k současné podobě odborného publikování. Ačkoliv Maxwellovo mediální impérium po jeho smrti² zkolabovalo kvůli jeho okázalému a hýřivému životnímu stylu³ (*Robert Maxwell: A profile. BBC News Online* [online], 2001), „inovace“, které během svého života stihl zavést, změnily podobu vědecké komunikace navždy.

Během druhé světové války došlo jak k odříznutí spojeneckých sil od tehdejší výzkumné špičky – Německa, tak i ke ztížení komunikace mezi jednotlivými částmi anglicky mluvícího výzkumného světa. Krátce po válce se se tyto problémy začaly řešit a objevily se i v programu konference *Royal Society Empire Scientific Conference, June–July 1946*⁴. (Graham, 2015)

Na této konferenci zaznělo několik příspěvků od významných představitelů nascentní LIS jako byl například Samuel Clement Bradford, anglický knihovník a objevitel Bradfordova

¹ V překladu: Otevřený přístup [k vědeckým informacím]

² Maxwell zemřel za podezřelých okolností při plavbě na jedné ze svých jachet.

³ Maxwellův životní styl byl pravděpodobně i příčinou Maxwellových pochybných finančních praktik, mezi něž patřilo například přelévání prostředků mezi jeho mnoha firmami a tunelování penzijních fondů zaměstnanců. ((*Robert Maxwell: A profile. BBC News Online* [online], 2001))

⁴ V překladu: Vědecká konference Královské společnosti, červen–červenec 1946

zákona rozptylu, který tehdy podotknul, že více než polovina vydávaných příspěvků není abstrahována, což povede k tomu, že „zbytek bude pouze ležet bez povšimnutí v regálech knihoven“. Stejně tak vyvíjel za oceánem tlak i Vannevar Bush, který apeloval na prezidenta Harry S. Trumana s nutností zrychlit odborné publikování na mezinárodní úrovni, což vyústilo roku 1950 v založení *National Science Foundation*⁵, aby podporovala pokrok vědy (Graham, 2015).

Vznik NSF byl prvním znamením, že se do financování vědy jako celku (tedy ne pouze disciplín s vojenskou aplikací) mohou aktivně zapojit vlády jednotlivých zemí. Věda přestala být koníčkem těch, kteří si to mohou dovolit, ale skutečnou a respektovanou profesí, ve které si může perspektivní vědec vybudovat kariéru. Toto vedlo k velkému rozvoji bádání do mnoha nových odvětví a disciplín, ale také ke vzniku jistého chaosu v doteď relativně klidných vodách publikování v tradičních oborech.

Tohoto chaosu ve světě odborného publikování využil Robert Maxwell tím, že v průběhu let zcela převzal publikování z rukou vědců a univerzit a udělal si z odborných periodik stroj na tisknutí peněz.

Britský vydavatelský dům *Butterworths* spojil snahy s německým *Springerem* ve snaze využít zkušenosti Němců a dostat publikace *Springer* do Spojeného království. Maxwell, který byl součástí projektu ho krátce před ukončením odkoupil a tím v roce 1951 založil *Pergamon Press*. (Buranyi, 2011).

Maxwell společně s Paulem Rosbaudem (metalurg a vědecký poradce pro *Springer*) zjistili, že nejsnazší metodou, jak získat další peníze, je zakládat nové časopisy pro pletoru nově vznikajících oborů. Stačilo významného vědce daného oboru přesvědčit, že jeho obor potřebuje vlastní časopis a následně ho postavit do čela takto vzniklého časopisu. *Pergamon* poté prodal univerzitám předplatné těchto nově vzniklých časopisů, což díky tehdejší hojnosti prostředků ze státního financování nebyl příliš velký problém. (Graham, 2015)

Postupem času dovedl Maxwell tento model k dokonalosti. Začal jezdit na konference, kde rekrutoval renomované výzkumníky ve snaze získat je jako editory svých nově vznikajících časopisů: Dle Alberta Hendersona (bývalý zástupce ředitele v *Pergamonu*) Maxwell vždy říkal, že: „...we don't compete on sales, we compete on authors“⁶.(Graham, 2015) Tento přístup se

⁵ V překladu: Národní vědecká nadace

⁶ V překladu: ...nekonkurujeme v prodeji, bojujeme o autory

vyplatil – během šesti let se počet časopisů *Pergamonu* bezmála zčtyřnásobil – ze 40 na 150 odborných periodik vydávaných v angličtině – pro porovnání, Elsevier jich měl pouze 10. (Buranyi, 2011) Velcí vydavatelé tenhle rozdíl během následujících desetiletí překonali, Elsevier dokonce v devadesátých letech celý *Pergamon Press* koupil (Cox, 2002), nicméně zvýšená konkurence nevedla ke snížení cen - ty naopak rapidně rostly, když si vydavatelé uvědomili, že jednotlivé stěžejní oborové časopisy jsou pro dané obory nenahraditelné a knihovny a výzkumné instituce je budou nuceny nadále předplácet, protože žádné nově vytvořené periodikum nedokáže reálně nahradit to, které je už roky pro danou disciplínu zásadní a nejčtenější.

Maxwellovým oblíbeným PR trikem bylo dávat těmto časopisům zdánlivě honosná jména typu „International Journal of...“. (Buranyi, 2011) Tato metoda patří, stejně jako mnohé další, mezi typické znaky toho, čemu v současné době říkáme „predátorství vydavatelé“. Maxwell by se tedy dal do jisté míry, dle aktuálních definic (viz 3.1.1), nazvat prvním „predátorem“ – můžeme říct, že byl průkopníkem řady metod, které dnes označujeme za predátorské, a to všechno půl století předtím, než se o open access a publikování vědeckých časopisů v online prostředí mohlo někomu byt' jen zdát.

Zlomový bod přišel až ve chvíli, kdy se vydavatelé rozhodli pomocí Maxwellových metod ovládnout nejen, jak a kde vědci publikují, ale i co publikují.

1.2 Náklady na publikování a hodnota odmítnutí

K této změně došlo, když se molekulární biolog Benjamin Lewin rozhodl založit *Cell* a udělat z něj prestižní časopis. Nejjednodušší způsob, jak časopisu dodat na prestiži, je většinu zaslaných článků odmítat a publikovat jen „ty nejlepší“. Lewin si dobře uvědomoval, že vědci jsou do jisté míry pyšní a často i vysoce kompetitivní a budou se „prát“ o možnost publikovat v tom „nejlepším časopise“. (Buranyi, 2011)

S *Cell*em přišel v šedesátých letech impakt faktor⁷ a s ním i paradigma úspěšného vědce – úspěšný vědec publikuje ve vysoce impaktovaném časopise, vysoce impaktované časopisy přijímají články od úspěšných vědců. Je nutné podotknout, že tento scientometrický ukazatel měl ale původně sloužit knihovníkům při rozhodování, které časopisy z rapidně rostoucí

⁷ Impakt faktor je scientometrický ukazatel průměrného počtu citací vědeckého časopisu. Impakt faktor je každý rok vyhodnocován americkým Institutem pro vědecké informace (ISI) pro vybraný okruh periodik označovaných jako impaktované časopisy a publikován ve Zprávě o časopisecké citovanosti.

nabídky zakoupit do fondu pro potřeby svých čtenářů, nikoliv k hodnocení vědců, kteří v těchto časopisech publikují.

Lewin akceptoval rozsáhlé články, které přinášely „velké myšlenky“, často vyžadující roky výzkumu, což přirozeně vedlo k tomu, že vědci začali upravovat svou publikační politiku, tak, aby se co nejvíc zvýšila šance, že je v *Cell* a jemu podobných periodikách otisknou. Editori impaktovaných časopisů tak získali moc nejen nad tím, jak vědci publikují, ale i kde a do jaké míry i co: „*Young people tell me all the time, 'If I don't publish in CNS [běžná zkratka pro Cell/Nature/Science], I won't get a job. They [editoři] have a very big influence on where science goes,*”⁸ řekl Schekman. (Buranyi, 2011) Tento problém je relevantní dodnes – celé generace vědců jsou ve svém publikačním chování ovlivňovány jak školiteli, tak nastaveným systémem, protože pokud necílí na vysoce prestižní a impaktované časopisy, předpokládá se, že se jedná o průměrné články nebo dokonce nekvalitní vědu, i když často může být opak pravdou. Není neobvyklé slyšet od publikujícího autora „*můj článek musí obsahovat X, aby ho publikoval časopis Y, i když to nedává smysl, aby se v mém článku X objevilo.*“

Vysoký podíl odmítnutí, který dělá periodikum populárním a exkluzivním, zároveň také umožňuje vydavatelům zvyšovat cenu předplatného těchto impaktovaných časopisů do absurdních výšin. Někdy si účtují už i submission fee⁹, kdy potenciální autoři platí poplatek už jen za to, že jejich článek bude přijat do výběrového řízení (ostenzivně proto, aby oddělili kvalitní příspěvky od „nekvalitních“ už v prvotní fázi). Vydavatelé tvrdí, že vysoké poplatky jsou nutné z důvodu zvyšování kvality výsledného produktu – postprintu (viz 2.3). Realita ale je, že vědci odmítnutí, ať už z důvodu úzce vyhraněného peer review nebo nedostatku financí na publikování v dražších časopisech, se stávají zranitelnějšími vůči predátorským vydavatelům, kteří čekají na možnost nabídnout demoralizovaným vědcům šanci publikovat za znatelně menší částku, rychle a bez strachu z odmítnutí.

Je pochopitelné, že pokud přijde perspektivnímu autorovi po několika odmítnutích z velkých časopisů pozitivní reakce od někoho, kdo se může jevit pouze jako méně prestižní časopis, nebude nutně potenciální autor příliš rezistentní vůči pochybným praktikám daného vydavatele a svou chybu si pak uvědomí příliš pozdě. Některé tyto chyby můžou dlouhodobě poškodit reputaci začínajících vědců, což má zejména v některých publikačně intenzivních

⁸ V překladu: Mladí lidé mi vždy říkají: „Pokud nepublikuji v CNS [běžná zkratka pro Cell/Nature/Science], nedostanu práci. [Editoři] mají velmi velký vliv na to, kam se věda ubírá

⁹ V překladu: Poplatek za podání

oborech zdrcující dopad na jejich budoucí kariéru. Není nezvyklé, že se tyto „přešlapy“ vytahují i po letech, navzdory tomu, že jak samotné časopisy (může upustit od predátorských praktik, nebo naopak může být unesen/hijacked a predátorem se stát – viz 3.3), tak i publikační profil autorů se mohou průběhem času vyvíjet, a je díky nim relativně snadné zpochybnit jejich publikační integritu.

1.3 Přechod na elektronické publikování

Co Robert Maxwell a jeho současníci pro vědu udělali, se nedá jednoznačně označit za negativní – nelze popřít, že se vědecká komunikace s nárůstem dostupných platformů několikrát zrychlila. Nic ale nezměnilo rychlost a způsob odborného publikování tak, jako internet a digitalizace.

Maxwell a jeho *Pergamon Press* byli průkopníky i v čase digitalizace – jako první v roce 1968 konvertovali papírové záznamy o předplatitelích do počítačového systému, který poskytoval záznamy o všech předplatných daného subjektu. (Cox, 2002) Maxwell věděl, že budoucnost odborného publikování je v informačních technologiích, nicméně skutečný přechod přišel až v devadesátých letech, kdy se otěží chopil Elsevier s plánem zpřístupnit v elektronické formě vše, co půjde – za poplatek.

Možnost přistupovat k časopisu vzdáleně mimo knihovnu nebo pracoviště bez omezení počtu současně pracujících uživatelů, hledat klíčová slova a bezpočet dalších výhod elektronických verzí periodik tištěné verze v průběhu let prakticky vytlačily. Založit a spravovat elektronický časopis je podstatně snazší než u tištěné verze, a tak trh rostl rapidněji než kdy dřív, přinášeje s sebou časopisy, které si z důvodu rostoucích cen řada knihoven už nemohla dovolit.

Tento problém začal roku 1996 řešit *Academic Press* sdužováním méně populárních časopisů se stěžejními bestsellery do zdánlivě výhodných balíčků, které lákaly akvizitory knihoven svými relativně nízkými cenami vzhledem k počtu obsažených titulů. Obdobné strategie se brzy rozšířily mezi všechny velké vydavatele, Elsevier dokonce v rámci svého boje s drobnou konkurencí celý *Academic Press* záhy zakoupil. (Coghill, 2019)

Tyto „**Big Deals**“ měly ale několik háčeků – v první řadě zahltily katalogy knihoven „nepotřebnými“ tituly, které uživatelům ztížily vyhledávání relevantních informací v dostupných zdrojích. Dále je tu také otázka ceny – zatímco index spotřebních cen pro

elektronické informační zdroje (EIZ) dále závratným způsobem roste, knihovní rozpočty se tomuto růstu nedokážou přizpůsobit – jak říká Phil. Davis, ve svém článku *Libraries Receive Shrinking Share of University Expenditures* (The Scholarly Kitchen, 2019): „...administrators don't think of the library anymore — after all, information that arrives on one's desktop must be free; and that students value the library more as a quiet place to nap between classes than as a scholarly resource“¹⁰ a knihovna tak přišla o své výsostní postavení jakožto znalostní centrum univerzity.

Je nutno podotknout, že ne všechny knihovny vnímají Big Deals jako negativum, některé oceňují, že můžou za relativně nízkou cenu nakoupit velké množství EIZ a zároveň získat centrální podporu od vydavatele společně se statistikami využití ve standardních formátech¹¹ COUNTER 4 a COUNTER 5. (Bucknell, 2008) Nicméně, jelikož se nejedná o řešení přizpůsobené potřebám jednotlivých institucí, není překvapením, že s postupem času a rostoucími cenami se počet těchto knihoven snižuje a iniciativy jako open access a *plán S*¹² nabírají na síle.

1.4 Jeffrey Beall a první predátoři

Založit časopis nikdy nebylo tak snadné jako dosud a s rostoucím počtem časopisů rostl i odpor proti velkým vydavatelům jak ze strany knihoven, které nemají na rostoucí předplatná finance, tak akademiků, kteří jsou demoralizováni přístupem některých editorů nebo případně samotným faktem, že výzkum, který vzniká z prostředků daňových poplatníků je pak zdarma nebo za úplatu předán komerčním subjektům, které jej pak zpětně prodávají univerzitám. Často těm samým univerzitám, které na jeho vznik poskytly lidský i hmotný kapitál. Není překvapivé, že došlo k volání po změně jak z kruhu knihovnických akvizitérů a správců rozpočtů, tak i některých uvědomělých akademiků a aktivistů.

Tou změnou měl být publikační model open access (OA), nicméně s jeho nástupem se objevily jisté problémy spjaté zejména s gold open access¹³, kdy autor publikuje v recenzovaném časopise (přístup k obsahu zajišťuje vydavatel), nicméně břímež za publikaci

¹⁰ V překladu: vedení už na knihovnu nemyslí - koneckonců, informace, které dorazí na [PC] plochu, musí být zdarma; a že studenti oceňují knihovnu spíše jako klidné místo k odpočinku mezi výukou než jako zdroj vědeckých informací

¹¹ <https://www.projectcounter.org/>

¹² <https://www.coalition-s.org/>

¹³ V překladu: zlatá cesta open access

článku spadá na autora, potažmo jeho instituci v podobě article processing charges (APC)¹⁴, též známé jako publication fees¹⁵.

S novým milénium se v záplavě vznikajících časopisů začaly objevovat tituly nižší či dokonce až pochybné kvality. Tyto časopisy byly považovány za reakci na „skuliny“ ve zlatém modelu open access, nicméně jisté znaky (např. zvyšování důvěryhodnosti časopisu použitím honosného názvu typu „International journal of X), které tyto časopisy nesly (viz 3.1), byly přítomné už v business modelu Roberta Maxwella. Mezi tyto znaky patří zejména nedostatečná kontrola kvality předloženého článku, tj. když se vydavatel v rámci kontroly kvality zajímá o formální podobu článku více než samotný obsah. Tento problém se vyskytuje nejen u predátorů, ale i u řady OA časopisů hostovaných na platformách velkých vydavatelů, což bylo v minulé dekádě předmětem několika experimentů, z nichž byl mediálně nejznámější „*Who’s afraid of peer review*“¹⁶. Ten prezentoval pochybný výzkum popisující protirakovinné vlastnosti chemické látky extrahované z lišejníků. (Bohannon, 2013)

Ačkoliv byl článek na první pohled pochybný, u 60 % dotázaných časopisů uspěl (včetně těch hostovaných u velkých vydavatelů) a býval by byl i publikován, kdyby ho autor obratem nestáhl. Cílem experimentu bylo poukázat na problém spjatý s gold OA, spíše než ho jako řešení diskreditovat. Jak uvádí i jeden z konzultantů autora experimentu: *"Everyone agrees that open-access is a good thing,"* říká [David] Roos. *"The question is how to achieve it."*¹⁷ (Bohannon, 2013) Dalo by se argumentovat, že podobného výsledku by experiment dosáhl, i kdyby cílem byly tradiční tištěné časopisy, ale pravdou je, že díky svému charakteru, nedostatečné transparentci a čirému množství jsou v tomto aspektu OA časopisy zranitelnější.

Nejznámějším a zároveň nejkontroverznějším aktérem v tematice OA predátorství je Jeffrey Beall, který mezi prvními na problém upozornil na svém blogu *Scholarly Open Access* v reakci na vzrůstající množství emailového spamu zaměřeného na akademiky od „predátorských vydavatelů“, čímž daný termín zavedl do odborného diskurzu, k různé spokojenosti jak vydavatelů, tak akademiků (více o sémantické problematice tohoto termínu v kapitole 2). Tito vydavatelé dle Bealla obvykle vykazují *„an intention to deceive authors and readers, and a lack of transparency in their operations and processes.“*¹⁸ (Butler, 2020)

¹⁴ V překladu: poplatky za zpracování článku

¹⁵ V překladu: poplatky za publikaci

¹⁶ V překladu: Kdo se bojí recenzního řízení

¹⁷ V překladu: Všichni souhlasí, že otevřený přístup je dobrá věc, otázka je, jak ho dosáhnout.

¹⁸ V překladu: záměr klamat autory a čtenáře, stejně jako i nedostatečnou transparentci svých vnitřních procesů.

Beall zareagoval roku 2010 (22 let po vydání prvního gold OA časopisu v USA) (Berger, 2015) vyvěšením svého prvního blacklistu¹⁹ (viz 4.1) – seznamu vydavatelů, kteří vykazují praktiky, které Beall považuje za predátorské. Reagoval tak na stížnosti autorů, kteří se setkali s nelegitimními praktikami některých OA vydavatelů. (Butler, 2020)

Kritici Beallových seznamů poukazovali na to, že o některých časopisech umístěných na seznamu by se dalo polemizovat – jeden čas tam např. byl *Hindawi*, egyptský vydavatel, který ale postupem času zlepšil své praktiky (upustil od akademického spamu) a ze seznamu byl nakonec odebrán. (Berger, 2015) *Hindawi* byl společně s *Plos One* shodou okolností jedním z vydavatelů, kteří odmítli publikovat falešný článek „*Who's afraid of peer review.*“ (Butler, 2020)

Walt Crawford, mezinárodně uznávaný spisovatel přednášející o knihovnách, technologii, politice a médiích, přezkoumal všechny časopisy a vydavatele na Beallově seznamu a vyčítal jeho tvůrci, že se staví do pozice „*prosecutor, judge and jury*“²⁰. Crawford poukazuje na to, že Beall odsuzuje hnutí OA za to, že je „proti-korporátní“, a dochází k závěru, že Beallov seznamy slouží jako platforma pro jeho kritiku OA modelů spíše než jako užitečný nástroj pro boj s predátory. (Crawford, 2014) Blacklist samotný byl v lednu 2017 stažen společně s celým blogem, jako důvod Beall uvedl „nátlak ze strany zaměstnavatele. Ten se později ohradil, že žádný nátlak nevyvíjel a Bealla v jeho OA aktivitách naopak podporoval. (Swauger, 2017)

Další z Beallových kritik je, že časopisy OA účtují autorské poplatky. To je pravda, Crawford však zdůrazňuje, že vyšší procento předplatných časopisů účtuje autorské poplatky, obvykle jako poplatky za počet stran nebo barevný tisk, než procento časopisů OA, které účtují poplatky za zpracování článků. (Crawford, 2014) Jaké procento z těchto skrytých i transparentních poplatků ve vědě skutečně tvoří APC poplatky, není v tuto chvíli jasné, nicméně APC patří mezi ty nejviditelnější a tím pádem i nejhodnější jako argumenty pro fanatické zastánce i odpůrce zlaté cesty OA.

¹⁹ V překladu: černá listina

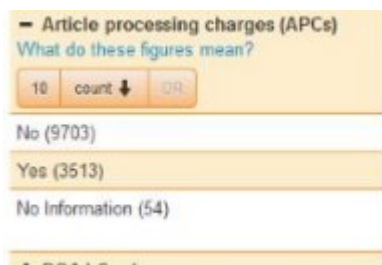
²⁰ V překladu: státní žalobce, soudce a porota

Roku 2019 *Czech e-lib*²¹ vyzval na popud vlády²² své členské instituce, aby sesbíraly APC data za roky 2016-2018. Z tohoto sběru vyšlo najevo, že jen samotná Karlova Univerzita za tyto poplatky zaplatí ročně v průměru **238 tisíc euro**. (OpenAPC, 2020)

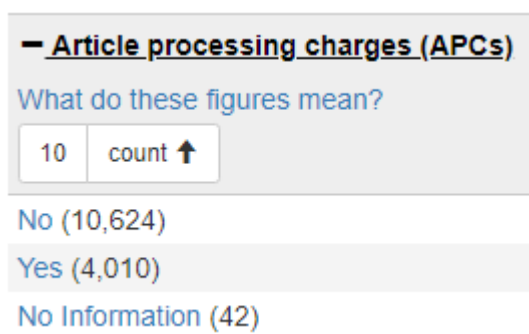
Počet časopisů vyžadujících platbu APC indexovaných v *Directory of Open Access Journals* (DOAJ)²³ stabilně roste (viz obrázky 1, 2, 3 a 4) a dá se očekávat, že se tento počet bude i nadále zvyšovat:

- 2019 – 3513 z 13 216 (26,6 %)
- 2020 – 4010 z 14 634 (27,4 %)
- 2021 – 5144 z 17 055 (30,2 %)

Obrázek číslo 1 – Počet časopisů vyžadujících APC v roce 2019 (DOAJ [online], 2019)

Obrázek číslo 2 – Počet časopisů vyžadujících APC k 1.6.2020 (DOAJ [online], 2020)

²¹ Projekt Národního centra pro elektronické informační zdroje (<https://www.czechelib.cz/cs/21-o-czechelib>)

²² resp. *Rady pro vědu, výzkum a inovace*, která sama reagovala na doporučení zveřejněné *Evropskou komisí* v *Doporučení Komise 2018/790 ze dne 25. 4. 2018 C (2018) 2375 final* – do roku 2020 umožnit otevřený přístup zelenou nebo zlatou cestou k těm vědeckým publikacím, které jsou výsledkem výzkumu podpořeného z veřejných prostředků

²³ V překladu: Adresář časopisů s otevřeným přístupem

Obrázek číslo 3 – Počet časopisů nevyžadujících APC k 1.11.2021 (DOAJ [online], 2021)

11,911 indexed journals

⚙️ Refine search results

SEE JOURNALS...

With a DOAJ Seal

Without article processing charges (APCs)

Obrázek číslo 4 – Počet indexovaných časopisů v DOAJ k 1.11.2021 (DOAJ [online], 2021)

17,055 indexed journals

2 Co je predátorství?

Problém s definováním predátorství jako pojmu tkví v tom, že ještě nikdo nepřišel s jeho definicí, která by nebyla z nějakého objektivního hlediska napadnutelná. *Cabells*²⁴ definují predátorské časopisy jako časopisy, které slibují nebo nabízejí služby, které reálně neposkytují (Menon [online], 2018). Tato definice se opírá primárně o pochybný nebo podvodný peer-review jakožto hlavní znak predátorství.

J. Beall predátory definoval jako open access vydavatele, kteří zneužívají zlatou cestu OA pouze za účelem zisku. (Beall [online], 2010). Krom toho, že je tato definice vyhraněná a neúplná, se dá podotknout, že jejím hlavním problémem je vágní určení toho, co vlastně tento termín skutečně znamená.

Predátorství jako slovo evokuje jistá negativní zabarvení – původní význam označuje zvířata, která loví a konzumují jiná zvířata, v očích pozorovatele často slabší nebo zranitelnější. Tento vztah máme jako lidé tendenci moralizovat, přisuzovat predátorovi negativní aspekt, ačkoliv se predátor chová pouze dle své přirozenosti. Negativní zabarvení tohoto termínu se později otisklo do spojení „sexuální predátor“ jako označení pro pedofily a další sexuální násilníky (první použití termínu v tomto kontextu je přisuzováno J. Edgar Hooverovi) (Filler, 2003), čímž značně narostla jeho negativní konotace. Výběr takto zabarveného termínu předjímá jisté chování u těch vydavatelů, kteří jím jsou označeni. Jelikož Beall se v posledním desetiletí ukázal jako oponent otevřeného přístupu, spíše než jeho zastánce (Berger, [online] 2015), jeho výběr právě tohoto konkrétního termínu se může zdát při pohledu zpět do jisté míry účelovým.

Problémy plynoucí z volby predátorství jako termínu pro tento fenomén jsou mnohé. Tím, že se pod něj spadají všechny „nekalé praktiky“ se ztěžuje definování toho, kdy se jedná o predátora a kdy jen o nekvalitní publikování plynoucí z neznalosti nebo nezkušenosti nově vzniklého vydavatelství. Často se také za predátorství označuje pouze dravý marketing, který exhibují některé vydavatelské domy ovlivněné kapitalistickou a korporátní kulturou v tamních zemích a vědecké publikační sféře obecně.

²⁴ Cabells je vědecká analytická společnost založena v roce 1978 profesorem managementu Davidem Cabellem a původně vedla pouze adresář ověřených obchodních akademických časopisů. Od té doby se rozrostla o Journalytics, databázi s analýzami renomovaných časopisů, Predatory Reports, databázi predátorských časopisů se zprávami o porušení, metrikami časopisů a nástroji pro přípravu rukopisů (About Us. *Cabells: Scholarly Analytics* [online])

2.1 Predátoři a jejich oběti

Na otázku „kdo jsou predátoři?“ se tedy těžko hledá jasná odpověď. Zpravidla se jedná o vydavatele, kteří jsou buď noví, nebo příliš „malí“ a páchají jisté „zločiny“ proti vydavatelskému „status quo“, spíše z nedostatku zkušeností nebo kompetence. Jisté prvky, které by se daly stabilně označit jako predátorské, sice existují, nicméně je nutné analyzovat jejich výskyt komplexně a v kontextu dalších ukazatelů – např. typický znak predátorů zmiňovaný na řadě konferencí a workshopů k této tématice bývají špatné webové stránky, ale takové stránky má i mnoho legitimních OA/tradičních časopisů a není sám o sobě v tomto ohledu směrodatný. Obecně platí, čím víc predátorských znaků daný subjekt vykazuje, tím vyšší je šance, že se skutečně jedná o podvodný subjekt.

Oběťmi predátorů jsou často mladí, nezkušení vědci na počátcích svých kariér, kteří v predátorech publikují omylem nebo z nevědomosti a riskují poškození své reputace na samém začátku své akademické kariéry. Na druhé straně jsou tu ale i vědci, kteří publikují v pochybných časopisech naprosto vědomě, a to buď proto, že nemají kvůli své geopolitické situaci na výběr – co se jeví jako predátor pro autory severu, může jeden z legitimnějších vydavatelů pro autory jihu (více v kapitole 5), nebo proto, že se snaží „nafouknout“ svou bibliografii, nebo získat více financí pro svá oddělení (pokud to systém hodnocení vědy dané země umožňuje).

Koncept vědce jako oběti predátora dekonstruuje článek antropoložky Kirsten Bellové *‘Predatory’ Open Access Journals as Parody: Exposing the Limitations of ‘Legitimate’ Academic Publishing*, ve kterém autorka vznáší myšlenku, že predátoři nejsou, pokud se budeme držet biologických přirovnání paraziti vědy, jako spíš jejím parodickým odrazem. (Bell, 2017) Vědci jsou tedy ani oběťmi jednotlivých predátorů jako spíš celého publikačního systému a jeho úskalí. Koho a jak ale predátorské praktiky vydavatelů tedy ve skutečnosti vlastně poškozují?

2.1.1 Publikující autoři

Málokdo by rozporoval fakt, že publikující autor by měl při vybírání místa a způsobu publikace o své práci uvažovat zejména z hlediska diseminace; tedy jak výsledky svého výzkumu rozšířit mezi co největší počet čtenářů zainteresovaných v jeho oboru. Často ale z důvodu toho, jak je nastavený tamní systém publikování, autoři usilují zejména o prestiž. Pokud autor, který publikuje ve snaze získat pro svůj článek místo v co nejprestižnějším recenzovaném

časopise s co nejvyšším impakt faktorem po vydání článku zjistí, že vydavatel o výši impakt faktoru nebo existenci peer review lhal, dojde prokazatelně k poškození autorovy reputace, protože má článek „v predátorovi“, ačkoliv mohlo tohoto úzce oborově zaměřeného predátora číst celosvětově za menší náklady větší procento kolegů z oboru než méně zaměřený vysoce impaktovaný časopis s vyšším předplatným. Jinými slovy, míra poškození závisí na motivaci autora při publikování.

Můžeme říct, že se nejedná o problém morální, ale systemický, protože vychází ze systému hodnocení vědy. Pokud vědec vědomě publikuje špatné články, nezaslouží si být odměněn svou institucí, ať už publikuje v predátorech nebo ne. Pokud vědec publikuje excelentní výzkum v predátorském časopise, šidí sám sebe o instituční odměnu a je poškozen nepřímou, ne samotným predátorem, ale faktem, že daného vydavatele někdo za predátorského označil. (Eve, 2017)

K největšímu poškození dochází na samotné vědě, protože který začínající autor chce slyšet: „Publikujte pouze v časopisech, které respektujeme, jinak nebudeme odměňovat zásluhy Vaší práce?“

2.1.2 Akademičtí pracovníci a zaměstnavatelé

Další obětí predátorů jsou akademičtí pracovníci a jejich zaměstnavatelé, kteří musí, někdy z velkého množství aspirantů na kýžené místo, vybrat pro danou pozici vhodného kandidáta. Nezřídka kdy se stává, že dostane přednost kandidát, který publikoval v „lepších impaktovaných časopisech“ ačkoliv jsou i další kandidáti, kteří publikovali potenciálně výborné články, které ale pak archivovali zelenou cestu v lepším případě v oborovém repozitáři. Celý tento systém silně diskriminuje začínající autory. (Eve, 2017)

V případě, že si přijímací komise dá práci s širší evaluací kandidátů, musí řešit nejen co daný žadatel publikoval, ale často hlavně kde to publikoval. Kandidát, který publikuje v predátorech, tak může být zvýhodněn nebo znevýhodněn v závislosti na tom, jak je komise informačně-vědecky gramotná a jak se orientuje v publikačním prostředí daného oboru.

Publikační činnost má vliv i na vnitřní mobilitu v rámci organizací – publikační profil silně ovlivňuje šanci na získání rozhodovací pozice v rámci instituce, kdy je kladen důraz na prestižní a impaktované časopisy. Jediná publikace v pochybném časopisu může cestu k získání takovéto vysoce postavené pozice silně znesnadnit.

2.1.3 Široká veřejnost

Možnost publikovat i méně kvalitní vědu v predátorských časopisech vedla k rozšíření fenoménu fake news, se kterou se pojí i šíření dezinformací a klesající důvěra široké veřejnosti ve vědu jako takovou. Pochybní autoři získali platformy pro publikování „nesmyslů“, které však laickému oku mohou připadat naprosto věrohodně, obzvláště pokud jsou pak vytrženy z kontextu sekundárními zdroji a ověřeny označením „v tomto publikovaném článku se píše...“.

Nelze však říct, že za globální úpadek kvality nesli odpovědnost pouze predátoři. Nemalý podíl viny nesou vydavatelé, kteří uzamykají kvalitní výsledky výzkumu z veřejných prostředků za předplatná, která si řadoví uživatelé (a teď už ani mnohé instituce) nemůžou dovolit. (Eve, 2017)

2.1.4 Poskytovatelé financí

Na první pohled jasně poškozená skupina jsou poskytovatelé financí, kteří uvolnili prostředky (často z veřejných peněz) na vědu a výzkum, jež pak vyústily v sub-standardní výsledek. Na rozdíl od ostatních poškozených mají však poskytovatelé financí v této věci největší vyjednávací sílu, mohou si totiž vydání financí podmínit publikací výsledků v prokazatelně recenzovaném periodiku, nebo jak to bylo v projektu *Horizon2020*, podmínit účast publikováním výsledků a výzkumných dat pomocí nějaké formy open access, (*Horizon 2020* [online])

2.1.5 Akademičtí knihovníci

Je všeobecně známo, že knihovny jsou největší přímou obětí rostoucích cen v publikační sféře, jak je patrné ze statistik Association of Research Libraries²⁵, které uvádějí, že se růst cen drží několikanásobně výše nad růstem inflace. (*ARL Statistics 2017-2018* [online]) OA modely velkých vydavatelů opírající se o vysoká APC paradoxně dělají predátory s jejich často nižšími cenami APC atraktivnějšími a zároveň vrhají stín na legitimní vydavatelství, která také nabízejí nízké publikační poplatky.

Pro knihovníky, kteří jsou zastánci open access, je největší hrozbou predátorů fakt, že poškozují dobré jméno open access do takové míry, že někteří pracovníci z vedení institucí k němu mají odpor a považují je podobně jako J. Beall za přímý důsledek existence OA modelů.

²⁵ V překladu: Asociace vědeckých knihoven

Tato snaha držet se v některých případech tradičních publikačních modelů koncentruje ekonomickou sílu v rukou stále menšího počtu velkých vysoce výdělečných vydavatelství, která tak získávají nepřímou kontrolu nad rozpočty knihoven a tím pádem potažmo i jejich mateřských institucí. Není neobvyklé, že vydavatel pak nabízí různé ceny v závislosti na tom, kolik si daná instituce může dovolit maximálně zaplatit.

Knihovny jsou často doporučovány jako hlavní zdroj vědců pro boj s predátory, negativní stránkou této metody ovšem je, že evaluovat potenciální predátory je pro už tak poddimenzované zaměstnance knihoven náročný úkol. Stejně tak i celé OA hnutí, které by mělo ze své podstaty mít zastánce a aktivisty hlavně ve vědecké komunitě, je však z nemalé části udržováno při životě lidským i jiným kapitálem právě skrze knihovny.

2.1.6 Vydavatelé

Poslední skupinou jsou vydavatelé. Na úvod stojí za zmínku, že se nejedná o homogenní skupinu. Existují vydavatelství, která dosahují téměř 40 % zisku z miliardových příjmů, a existují akademická vydavatelství, která jsou jeden soudní spor od bankrotu (Fiormonte, 2016). Dále tu jsou vydavatelé s předplatným, hybridním a čistě otevřeným přístupem, kteří se chovají v souladu s veřejnými prohlášeními o tom, co nabízí, ale jsou tu i predátorští vydavatelé, kteří tak nečiní. Na druhé straně existují také renomovaní vydavatelé, kteří nejsou označováni za predátory, ačkoliv si účtují APC poplatky, aniž by dílo skutečně otevřeně zpřístupnili. Označíme-li za predátory vydavatele, kteří reálně neposkytují službu, za kterou si přesto účtují poplatky, mohlo by být shledáno predátorskými mnohem větší procento vydavatelů, včetně těch největších, u kterých jsou tyto nesrovnalosti označeny za „jednotlivá pochybení“. (Mounce, 2017)

Dalo by říct, že predátorská vydavatelství mají příznivý vliv na tradiční velká vydavatelství, která se cítí ohrožena OA a otevřených modely, u kterých není na první pohled patrné, jak generovat zisk. Velcí vydavatelé mohou tvrdit, že jsou odpovědí na problémy predátorství malých vydavatelství a stavět se zpoza své dlouholeté prestiže do pozice udržovatelů tradičních hodnot. Predátoři jsou tedy pro velké vydavatele silným argumentem ve snaze zachovat tradiční publikační modely založené na předplatném.

Naopak nově vznikající OA vydavatelství čelí mnohem větší újmě ze strany predátorů než jejich tradiční protějšky, neboť musí budovat své renomé a pověst v prostředí, v němž kolem nových vydavatelství neustále panují jistá podezření. Nikdo se nebude ptát, zda je

Cambridge University Press předátorem; to samé se však nedá říct o novém vydavateli, který se odváží přijít na trh s publikačním modelem založeným na OA – jelikož proces peer review zůstává anonymní, novému vydavateli se jen těžko dokazuje, že ho provádí stejně adekvátně jako již zažitý prestižní vydavatel. (Eve, 2017)

2.2 Problematika peer review

Účelem peer review ve vědecké komunikaci je posoudit kvalitu a platnost výzkumu. Tento proces zajišťuje, že výzkum byl podroben přísnému prověření, kdy další odborníci v daném oboru hodnotí předložený výzkum z hlediska přesnosti, srozumitelnosti, platnosti, metodiky a dalších kritérií považovaných za důležitá. (H.P. Gould, 2014)

Zlatým standardem vzájemného hodnocení je double-blind review, kdy se autoři a recenzenti navzájem neznají. Ačkoliv má peer review dlouholetou tradici, nese si společně s ní i kritiku, zejména v posledních letech, že je elitářský (H.P. Gould, 2014)

Peer review je heterogenní, není standardizovaný a značně se liší napříč obory. Například u publikací akademického výzkumu není nezvyklé, že se smlouvy podepisují na základě návrhů s lehčí revizí celého rukopisu, což znamená, že kritéria pro to, co je „excelentní“ se značně liší napříč disciplínami ale i jednotlivými obory. (Bell, 2017) Tradiční peer review má falešná pozitiva, kdy projdou procesem méně kvalitní články, ale i falešná negativa, není nezvyklé, že vědec pošle svou excelentní práci znovu s minimálními nebo žádnými úpravami a ta je pak přijata. Není nezvyklé, že se odmítnuté články mohou stát těmi nejcitovanějšími, nebo dokonce obdržet významná metaoborová ocenění jako např. Nobelovu nebo i paradoxně Ig Nobelovu cenu. Dobří vydavatelé můžou publikovat špatné články a špatní vydavatelé můžou publikovat dobré články.

Přijmutím faktu, že proces peer review je fundamentálně nedokonalý, se otevírá cesta k uznání nerecenzovaného materiálu (např. výzkum zpřístupněný zelenou cestou OA) jako legitimního zdroje, kdy při jeho konzumaci padá břímě kontroly kvality na samotného čtenáře a jeho komunitu. V současné době už vznikají první pokusy nahradit zkosnatělý systém anonymizovaného peer review gatekeepingu komunitními systémy jako např. *Scite*²⁶.

²⁶ <https://scite.ai/>

2.3 Problematika APC

Mnoho ze znepokojení kolem predátorství a OA vychází z modelu financování, založeného na publikačních poplatcích APC. Tyto poplatky jsou podkategorií modelu zlaté cesty OA, který často bývá mylně zaměňován se zlatou cestou jako takovou. Tento model spočívá v tom, že vydavatel zpřístupní postprintovou verzi článku (tj. verzi, která už prošla peer review a edičními úpravami). Za tyto služby, a také za samotné vystavení článku na své platformě, pak vydavatel požaduje uhradit poplatek. *FOOA* (Fair Open Access Alliance) uvádí jako optimální výši poplatku 50 dolarů za stránku, a ne více než 1000 dolarů za celý článek. (*The Fair Open Access Principles* [online], 2020) APC poplatky i u prokazatelně nepredátorských vydavatelů jsou někdy ale mnohonásobně vyšší – např. 3000 euro za článek v *Onkotarget*. (*openAPC* [online], 2020)

APC mají krom vysokých cen u některých vydavatelů ještě jeden nedostatek: Občas se stává, že článek, za který byl zaplacen APC poplatek zůstává uzamčen za paywallem. Tento problém se vyskytuje výhradně u hybridních časopisů, což jsou časopisy, které fungují na tradičním předplatitelském modelu, ale zároveň umožňují v rámci APC publikovat i OA články. Není to ani tak problém predátorů, jako spíše velkých vydavatelů, kteří se snaží zachovat si výdělků z tradičních publikačních modelů a zároveň získat finance z grantů, které mívají v posledních letech vyčleněné prostředky na publikování v OA (např. Horizon 2020).

Jako konkrétní příklad lze uvést *Elsevier*, který má na své platformě řadu hybridních časopisů. V březnu 2014 k jednomu takovému skandálu s otevřeným článkem za paywallem došlo, Elsevier v prosinci téhož roku zareagoval vrácením cca 70 000 dolarů čtenářům, kteří článek do té doby stihli zakoupit a označením této události za „*bumps on this journey to open access*“²⁷. (Shillum [online], 2022) Tyto výmoly ovšem nadále přetrvávají, ačkoliv *Elsevier* tvrdí opak – Ross Mounce, který OA články za paywallem na svém blogu dlouhodobě monitoruje, naráží na podobné případy každoročně a napsal k nim následující komentář: „*In February 2017, when Elsevier were accused of selling one paid-for hybrid open access article, at first they sowed doubt about it, then three days later admitted it to be true. In their admission they state that it is the only wrongly paywalled open access article “affected” at their websites. They have apparently checked their “system” and say there are no more wrongly paywalled articles at Elsevier websites. Their statement is however demonstrably incorrect as I show in this post. There are more paywalled open access articles at Elsevier, and by their own*

²⁷ V překladu: výmoly na cestě k otevřenému přístupu

admission Elsevier don't seem to know about them. This is professional incompetence. HybridOA as whole, not just at Elsevier, is not reliable. We should not use hybridOA services if we actually want reliable open access in perpetuity. ²⁸ (Mounce [online], 2017)

Hybridní časopisy jsou populární u vydavatelů a některých autorů, kteří jsou „nuceni“ komunikovat své výsledky v OA novými granty (např. Horizon 2020 a jeho následovník – Horizon Europe) a ocení možnost publikovat ve svém oblíbeném oborovém impaktovaném periodiku bez nutnosti hledat alternativu mezi plně otevřenými časopisy, nebo případně u zelené cesty repozitářů a auto-archivací, kdy se obávají, že se výzkum nedostane k co největšímu počtu čtenářů. (Hocek [online], 2019)

Vysoce nepopulární jsou hybridní časopisy zejména u výzkumných institucí a knihoven, které platí několikrát – výzkum, který vzešel převážně z prostředků daňových poplatníků poté často společně s autorskými právy získá vydavatel, kterému pak autoři ještě zaplatí znovu publikační poplatek, aby byl článek OA a nedocházelo mimo jiné k absurdním situacím, kdy instituce přestane dané periodikum nebo Big Deal balíček, ve kterém obsah nachází, předplácet a autor, který výzkum provedl, ztratí přístup ke svému vlastnímu článku.

APC nejsou nutně špatným modelem financování OA, bohužel se ale dají v současné neregulované podobě snadno zneužít jak predátory, tak legitimními vydavateli. Pro autory se zemí jihu (viz kapitola 5) jsou APC negativní i z jiného hlediska – bariéru, která oddělovala výsledky výzkumu od jeho čtenářů poplatky APC neodstranily, jak bylo zamýšleno, ale pouze přemístily před autory, mnozí z nichž si nemůžou vysoké APC z tamních grantů dovolit uhradit a výzkum se tak uzavře ne u výstupu, jak tomu bylo u tradičních subskripčních modelů, ale už u vstupu. Těmto autorům pak nezbyvá nic jiného než publikovat v tom, co v zemích severu označujeme za predátorské časopisy. (Smith, 2017)

²⁸ V překladu: V únoru 2017, když byla společnost Elsevier obviněna z prodeje hybridního open access článku, společnost o události nejprve zaslala pochybnosti, poté o tři dny později připustila, že je to pravda. Ve svém přiznání uvádějí, že se jedná o jedinou „instanci“ článku s otevřeným přístupem omylem umístěným za paywall na jejich webových stránkách. Del jejich prohlášení zkontrolovali svůj „systém“ a říkají, že na webových stránkách společnosti Elsevier již nejsou žádné nesprávně zpoplatněné články. Jejich prohlášení je však prokazatelně nesprávné, jak uvádím v tomto příspěvku. V Elsevieru je více článků s otevřeným přístupem za paywallem a zdá se, že Elsevier o nich dle svých vlastních slov neví. Toto je profesionální neschopnost. Hybridní OA model jako celek, nejen v Elsevieru, není spolehlivý. Neměli bychom používat služby hybridního OA, pokud skutečně chceme spolehlivý dlouhotrvající otevřený přístup.

3 Projevy predátorství v praxi

Predátorství proniká do běžného života vědců v mnoha podobách, přičemž jednou z všudypřítomnějších je akademický spam lákající autory k publikaci v odpadních časopisech a k vystupování na pochybných konferencích. Predátorské praktiky se však můžou objevit prakticky kdekoliv, kde je v akademické sféře možné něco pomocí třetí strany monetizovat, od autorských mlýnů až po závěrečné práce psané na zakázku.

3.1 Predátorské časopisy

Predátorské časopisy byly prvním projevem predátorství ve vědecké komunikaci, o kterém se začalo v odborných kruzích mluvit. Jsou nejrozšířenějším projevem predátorství, nejvíce probádaným, ale zároveň tím nejméně snadno identifikovatelným — zjistit, která periodika jsou predátorská je často náročný úkol i pro zkušené profesionály, kteří se tématem zabývají delší dobu. Už dávno totiž nestačí dělení na časopisy, jejichž primárním účelem je generovat zisk a na časopisy, jejichž účelem je publikovat a šířit vědu, neboť tyto dva účely splynuly i u legitimních vydavatelů v jedno. Spíše než umístit titul do jedné nebo druhé kategorie lze totiž až na výjimky většinu časopisů spíše umístit na pomyslnou „predátorskou škálu“, podle toho, které predátorské znaky (viz oddíl 3.1.1) vykazují a v jaké intenzitě.

Studie predátorských časopisů provedená Nerissou Nelson a Jennifer Huffman (Nelson, 2015) naznačuje, že predátoři cílí zejména na přírodní vědy, medicínu a technologii, patrně z důvodu většího množství financí dostupných v grantech těchto oborů. Jen málo predátorů se značí multioborovostí, což není překvapivé, vzhledem k tomu, že je snazší napodobovat podobu a služby malého oborového časopisu, než se pokoušet o to samé u větších, multioborových časopisů.

Tabulka číslo 1 – Oborový rozpad ze studie predátorských časopisů (Nelson, 2015)

Subject Category	Total	
	# of Titles	% of Total
Arts/Entertainment	5	0.4
Business	166	14.2
Communication	10	0.9
Education	48	4.1
Government/Politics	14	1.2
Humanities/Social Science	40	3.4
Language/Literature	4	0.3
Medicine/Health	255	21.8
Multidisciplinary	29	2.5
Philosophy/Religion	8	0.7
Science	358	30.5
Technology	235	20.1
Total	1172	100

Je nutno podotknout, že autorky ve svém výzkumu vycházely z Beallových seznamů, což pravděpodobně do jisté míry ovlivnilo výsledek, nicméně se v době studie jednalo i přes jeho nedostatky o nejkompexnější nástroj, který bylo v dané době možné použít.

Skutečnost, že mnohé studie zaměřené na predátorské časopisy se doteď jako o výchozí bod opírají o zastaralé Bealovy seznamy sebou však přináší řadu úskalí, v neposlední řadě fakt, že některé časopisy ze seznamu už nemusí existovat nebo nevykazovat predátorské znaky.

3.1.1 Znaky predátorských časopisů

Časopis, ať už je OA nebo ne, může vykazovat řadu níže uvedených „znaků predátorství“. Některé tyto znaky jsou spíše ukazatelem kvality a predátoři je pouze sdílí s vydavateli nekvalitních časopisů. Je obhajitelné předpokládat, že s vyšším počtem znaků u daného časopisu nebo vydavatele roste i šance, že je daný subjekt predátorský, nicméně se mohou najít i výjimky plynoucí z nedostatků kompetence nebo prostředků. Žádný znak sám o sobě nezaručí, že se jedná o predátora – i proto je tak těžké fenomén predátorství jako takový jasně definovat (viz kapitola 2).

➤ **Komunikace**

- I Časopis nemá kompetentně (očividně lživé nebo chybějící informace o ediční radě, publikačním modelu, kontaktní adrese, peer review, zastaralá autorská práva, pochybná URL) nebo funkčně (chyby a překlepy, linky vedoucí na prázdné / neexistující stránky, http protokol, licencovaný obsah dostupný neautorizovaným uživatelům) vytvořené stránky.
 - Řada legitimních oborových OA a univerzitních/autorských časopisů vydávaných vlastním nákladem tuto podmínku v dostatečné míře nesplňuje.
- II Časopis rozesílá hromadné emaily ve snaze získat nové příspěvky, editory, umístění odkazu na časopis na knihovni / institucionální web, případně účastníky na svou konferenci.
 - Obzvláště významnými varovnými znaky v této elektronické komunikaci je přílišná uctivost vůči adresátovi nebo naopak přílišná familiárnost, špatná angličtina, nabídka neznámých/falešných metrik a nabídky extrémně rychlé publikace článků.
- III Výše APC a dalších publikačních poplatků není nikde zřetelně uvedena na stránkách vydavatele nebo časopisu.

➤ **Vydavatel**

- I Časopisy pod záštitou vydavatele jsou oborově příliš různorodé.
 - Nový legitimní vydavatel se zpravidla soustředí na jeden obor a časopiseckou základnu si buduje kolem něj (tj. vydavatel soustředící se na lékařské časopisy nebude zpravidla zároveň nabízet časopisy o archeologickém výzkumu).
- II Vydavatel začal vydávat velké množství nových časopisů najednou.
 - Pro začínajícího legitimního vydavatele je logisticky náročné začít v jeden časový úsek vydávat více než jeden kvalitní časopis.
 - Obzvláště podezřelé je, když má více časopisů totožnou ediční radu, zejména pokud se jedná o časopisy s různorodým zaměřením.
- III Časopisy v portfoliu vydavatele jsou obsahově chudé nebo nevychází pravidelně.
- IV Jméno vydavatele je vágně prestižní nebo evokuje existující organizace (International Council of Science, Society for Medicine apod.).
- V Vydavatel na svém webu neuvádí informace o dlouhodobé udržitelnosti a archivaci svého digitálního obsahu.

- Nejsou součástí LOCKSS²⁹, CLOCKSS³⁰, PORTICO³¹ nebo obdobných iniciativ pro zachování digitálního obsahu (Shah [online], 2019).

VI Závísí vydavatel pouze na APC poplatcích, nebo čerpá finance i jinde?

- OA, granty, institucionální financování atd.

VII Vydavatel je zároveň i pořadatelem konferencí s vágním nebo multidisciplinárním programem, které se konají v exotických lokacích.

- Dalším znakem jsou konferenční sborníky z těchto událostí, a to jak jejich kvalita, tak případně i jejich úplná absence.

➤ **Charakteristika titulu**

I Časopis používá chybné nebo lživé identifikátory ISSN/eISSN a DOI.

II Časopis používá vágně prestižní název, zpravidla „*International Journal of <obor>*“, „*Global Journal of <obor>*“ apod.

- Podezřelým znakem je i jméno nápadně podobné jinému, zpravidla prestižnímu impaktovanému odbornému časopisu, obzvláště pokud napodobují i jeho vizuální styl.

III Časopis je OA, ale není v DOAJ.

- Samotná existence časopisu v databázi DOAJ neznamena, že časopis nemůže být predátorem.

IV Časopis používá falešné metriky (též podvodné nebo zavádějící) nebo smyšlené hodnoty reálných metrik jako je impakt faktor (Plch [online], 2019).

V Chybí informace o ediční radě časopisu, nebo jsou lživé.

VI Ediční rada časopisu obsahuje neznámé „experty z oboru“ nebo je složena výlučně z akademiků z rozvojových zemí, přičemž ale v dané zemi nesídlí.

- Tento znak nelze používat v izolaci, řada kvalitních a legitimních OA časopisů se nepyšní prestižní ediční radou.

VII Články v časopise evidentně neprošly editační a typografickou úpravou textu.

VIII Články v časopise mají pochybnou kvalitu z odborného hlediska.

IX Mezi články v časopisu se objevují plagiáty, případně celé články z jiných periodik bez vědomí majitele autorských práv.

X Na stránkách časopisu se objevuje placená inzerce.

²⁹ <https://www.lockss.org/>

³⁰ <https://clockss.org/>

³¹ <https://www.portico.org/>

XI Nepravdivé informace o indexaci časopisu v agregačních databázích (ProQuest, EBSCO, atd.).

3.2 Autorské mlýny

Autorské mlýny (author mills) jsou nakladatelství, která si staví svůj business model na prodeji relativně malého počtu výtisků od velkého množství autorů, na rozdíl od tradičního modelu, kdy se nakladatel snaží prodat co nejvíce výtisků jednoho autora (Strauss [online], 2009).

Na rozdíl od běžných autorských mlýnů, které mohou čekat, až se jim autoři knih zoufalí z velkého množství odmítnutí od komerčních vydavatelů ozvou svévolně, se akademické autorské mlýny musí zpravidla snažit získat autory samy, a to velmi agresivním způsobem, protože jejich primární zisk plyne z autorů, nikoliv z prodeje vydaných titulů (Strauss [online], 2009). Dá se očekávat, že si několik kopií takto vydaných knih koupí hlavně autor, jeho rodina a přátelé. Toto dotyčná nakladatelství záměrně podporují tím, že autorovi nabídnou několik kopií s „výhodnou slevou“.

Podobně jako jiní predátoři, cílí na autory akademickým spamem a dalšími agresivními metodami reklamy. Často takto oslovují autory s nabídkou, že jejich dizertaci vydají jako e-knihu, a jelikož na rozdíl od vanity press³² nevyžadují prvoplánově vybírání různých publikačních poplatků, mohou se na první pohled zdát autorům, kteří se v publikačním světě neorientují, jako legitimní (Leiter [online], 2008).

Všimaví autoři po důkladném prostudování podmínek zjistí, že pokud se jejich kniha nebude dostatečně prodávat, místo honoráře dostanou kupóny na nákup jiných knih ze svého portfolia a také zpravidla zcela přijdou o autorská práva ke svému dílu (Strauss [online], 2013). Vzhledem k vysokým cenám a prakticky žádné distribuci ze strany nakladatele se u takto vydaných knih nedá čekat, že se daný výzkum bude dále šířit. Ačkoliv mít na začátku kariéry obohacenou bibliografii o svou vydanou disertaci může pro začínajícího vědce vypadat dobře,

³² Vanity press je služba některých nakladatelství, kdy autoři platí za zveřejnění své práce; buď penežně, nebo – častěji – svými autorskými publikačními právy. Termín vanity (marnivý) press sám naznačuje, že autor, který takovou službu používá, publikuje touto cestou nejspíše z důvodu, že jeho práce by jinak nebyla komerčně úspěšná. Na rozdíl od predátorů nakladatel nenabízí peer-review a neprovádí se žádná kontrola kvality. Veškeré další úpravy od typografie, přes editaci textu až po marketing si musí autor doplatit, často za astronomické částky.

záhy zjistí, že vydávat je u těchto autorských mlýnů může jeho pověst poškodit podobně jako publikování článků v predátorských časopisech.

3.3 Unesené časopisy

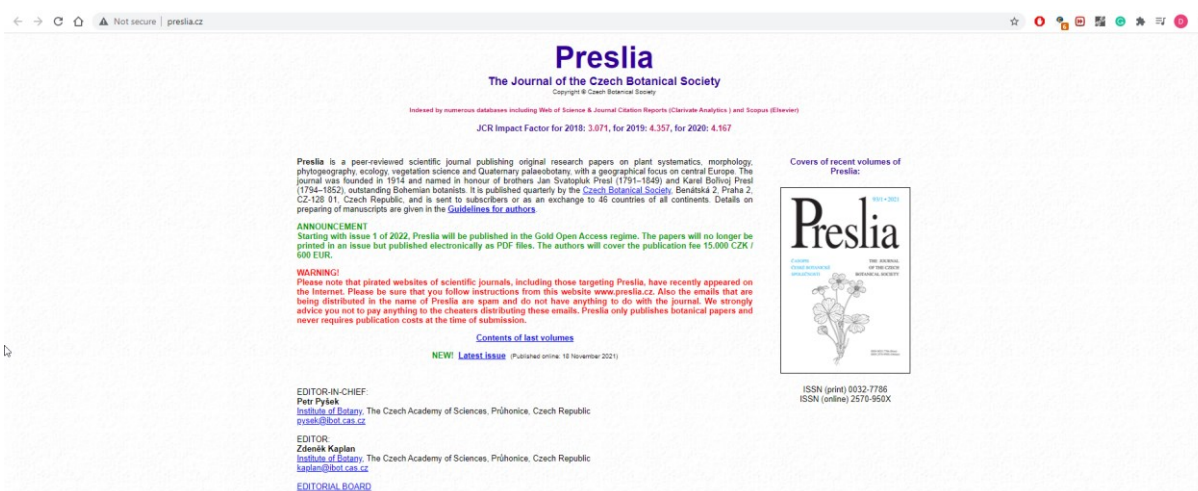
Unesené časopisy (hijacked journals) se od běžných predátorských časopisů liší v tom, že nějakým způsobem parazitují na již existujícím periodiku nebo dokonce přímo porušují jeho duševní vlastnictví. Zpravidla se tak děje jedním z následujících způsobů:

- Vizualní podoba existujícího časopis je zkopírována a na jiné URL se objeví téměř identický klon (Menon [online], 2018). Kvalita klonu je různá, nicméně zpravidla lze časopis odhalit dle URL nebo chyb v linkování – časopis bude vypadat stejně, ale odkazy v něm povedou jinam, nebo do neexistujících míst.
- Vizualní podoba je jiná, zcizeno je pouze jméno časopisu, identifikátory, informace o časopisu apod. Často není možné bez důkladného prozkoumání nebo předchozí znalosti webu časopisu určit, který časopis je ten pravý (viz obrázky 5. a 6.). Není nezvyklé, že časopisům přidají i impakt faktor s lživou nebo navýšenou hodnotou nebo případně i nějakou falešnou metriku (viz 3.5).
- Původně kvalitní časopis byl zakoupen třetí stranou a začal se chovat jako predátor.
- Doména časopisu byla odkoupena třetí stranou, protože vydavatel časopisu nezaplatil včas poplatky za registraci doménového jména. Tomuto se dá předejít včasným zaplacením poplatku za registraci doménového jména vydavatelem, avšak ne vždy se to děje – výpadky kvůli nedořešenému poplatku zaznamenávají i velké weby typu DOI (Bohannon [online], 2015).
- Vytvoří stránky pro printový časopis bez online verze, případně s URL neindexovanou ve velké indexační bázi jako je Thomson Reuters. Tyto báze únosci časopisů procházejí a hledají právě tento typ časopisů, načež začnou spamovat autory s nabídkou publikovat v renomovaném časopise (Bohannon [online], 2015).

Obrázek číslo 5 – Unesený časopis Preslia (Preslia Journal [online], 2021)

Obrázek číslo 6 – Legitimní platforma časopisu Preslia (Preslia [online], 2021)

Tato forma predátorství se liší od ostatních v tom, že je naprosto evidentní, že se nejedná o chybu nezkušeného nebo začínajícího OA vydavatele, ale o prvoplánový pokus o podvod. Co ho dělá obzvláště zákeřným je fakt, že pro běžného uživatele-vědce není vždy jednoduché tento typ podvodů odhalit, obzvláště u těch sofistikovanějších verzí falešných webů (Dadkhah [online], 2021).

3.3.1 Metody odhalování unesených časopisů

Existuje několik metod na odhalování těchto podvodných časopisů, přičemž všechny jsou veskrze technicky náročné a spíše než na autorech samotných je tedy na open science centrech, odděleních vědy a publikování a dalších metodických pracovištích tavních univerzit

a odborných pracovišť, aby se analýzám publikační činnosti svých zaměstnanců věnovaly a používaly všechny dostupné metody a nástroje.

Jednou z jednodušších možností je zkontrolovat doménu pomocí WHOIS služby³³, kdy je podstatné datum poslední úpravy domény a datum registrace, pokud je dostupné – nedávna registrace domény u časopisu, který vychází už delší dobu je jedním z ukazatelů unesených časopisů. Podezřelé je i pokud byla doména registrovaná v jiné zemi, než ve které časopis vychází, resp. kde sídlí nakladatel. Tato metoda se dá automatizovat, jak ukázal ve svém příspěvku pro web *Science How to hijack a journal* J. Bohannon, který napsal program, jenž 12 000 časopisům vyexportovaných z *Web of Science* zkontroloval domény pomocí WHOIS a zjistil, že 24 z nich bylo prokazatelně ten rok unesených [Bohannon [online], 2015].

M. Dadkhah vybudoval klasifikační algoritmus určený k identifikaci unesených časopisů. Algoritmus analyzoval určité vlastnosti časopisů a jejich domén (životnost domény, *Google* pagerank³⁴, pořadí výsledků vyhledávání, indexování, dostupnost předchozích čísel, země návštěvníků domény, zemi autora, odkazy na legitimní vědecké databáze a dostupnost plných textů) a navrhli algoritmus náhodného lesa³⁵ pro rozlišení mezi unesenými a autentickými časopisy. Tato metoda usnadnila identifikaci falešných časopisů, má však určitá úskalí, zejména kvůli 12% chybovosti, kterou uvádí sám autor (Dadkhah [online], 2016).

M. Andoohgin Shahri tento klasifikační algoritmus, dále vylepšila a zavedla nové ukazatele (nefunkční odkazy, konzistence mezi umístěním serveru a zemí časopisu) vedoucí k přesnější detekci časopisů nižší chybovosti než Dadkhah (Andoohgin Shahri [online], 2018). Jak metodu WHOIS, tak metodu algoritmu lze použít k identifikaci podezřelých domén nebo časopisů, ale ke konečnému závěru o (ne)poctivosti časopisu je potřeba další zkoumání nalezených výsledků.

A. Abalkina ve své studii *Detecting a network of hijacked journals by its archive* našla cestu, jak detekovat unesené časopisy pomocí jejich archivního obsahu. Ve svém výzkumu zjistila, že archivní obsah v těchto časopisech je ukradený z jiných časopisů. Tyto recyklované

³³ Služba WHOIS umožňuje najít všechny informace o registraci doménového jména, například datum registrace a stáří doménového jména, nebo najít kontaktní údaje osoby nebo organizace vlastníci doménového jména.

³⁴ PageRank (PR) je číslo, které vyhledavač Google přiřazuje ke každé stránce, resp. ke každému URL. PR vyjadřuje věrohodnost nebo důležitost stránky a ovlivňuje její pozici v zobrazení mezi výsledky vyhledávání.

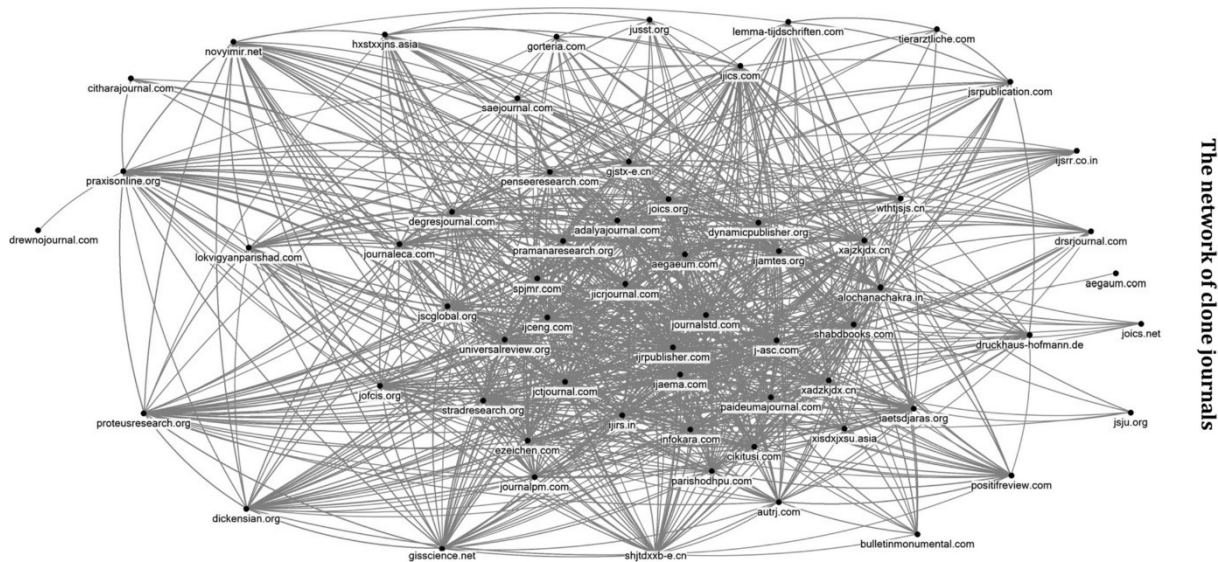
³⁵ „Algoritmus náhodného lesa je algoritmus používaný pro strojové učení. Používá se k trénování dat na základě dříve přiváděných údajů a předpovídání možného výsledku pro budoucnost.“ (Algoritmus náhodného lesa. *Grafika, Design, Výpočty, Teorie A Praxe Programování, Osobního A Profesního Růstu: Na Stránkách Našich Webových Stránkách* [online], 2021)

články jsou sdílené v síti unesených časopisů mezi jednotlivými tituly a zároveň nejsou indexované, takže software na odhalování plagiátů je nemůže odhalit, nicméně jejich samotná přítomnost v síti časopisů může ukazovat na validitu jejich titulů (Albakina [online], 2021).

Pokud by tyto časopisy používaly články z legitimních indexovaných časopisů, vedlo by to k rychlejší detekci jejich podvodu. Vyrábět originální obsah by bylo příliš nákladné a nechat archivy prázdné naopak zase nedůvěryhodné. Proto tento typ časopisů je nepochybně bezpečnější získávat obsah právě z predátorských časopisů nebo jiných unesených časopisů – tyto články jsou prakticky neviditelné díky zanedbatelnému množství citací a nízkému procentu indexace obsahu (Björk [online], 2020).

Abalkina pomocí *Google Custom Search API*³⁶ odhalila, že každý klonovaný nebo unesený časopis je přes totožné články (autorské afiliace, názvy článků a téměř identické texty) napojen v průměru na dalších 33 časopisů. „*It seems that a single set of texts was shuffled like a deck of cards and distributed among the clone journals.*“³⁷ (Albakina [online], 2021). Dokud budou únosci časopisů recyklovat tytéž články pro archivní obsah sítě svých klonovaných časopisů, bude možné používat tuto metodu na jejich odhalení.

Obrázek číslo 7 – Příklad síť časopisů s recyklovanými články (Albakina [online], 2021)

³⁶ Primárně složí k získání a zobrazení výsledků strojového vyhledávání.

³⁷ V překladu: Zdá se, že jedna sada textů byla zamíchána jako balíček karet a rozdělena mezi klonované časopisy.

3.4 Predátorské konference

Predátorské konference, nebo také pochybné konference, jsou typ predátorství, jehož společným jmenovatelem je, stejně jako u ostatních projevů predátorství, generovat zisk na úkor kvalitní vědecké komunikace. V tomto případě organizátor těchto pochybných akcí napodobuje tradiční vědeckou konferenci, ale už bez typické přidané hodnoty, která by z účasti na takové konferenci pro účastníka vznikla, jako je komunikace špičkového aktuálního výzkumu s kolegy z oboru, publikace přednášených materiálů v kvalitním sborníku apod. V některých případech se dokonce akce vůbec nekoná, nebo se koná v omezené podobě (např. 10 lidí v malé místnosti místo 200 lidí v auditoriu) a reálný program neodpovídá marketingu, ať už oborovým zaměřením, příspěvků, délkou trvání nebo identitou přednášejících.

Mezi hlavní znaky těchto predátorských konferencí, na kterých se shodují jak zahraniční zdroje (Rossiter [online], 2016), (Asadi [online], 2019) a knihovny (*Conferences: Information about conferences, how to find them and evaluate their suitability*. University of Queensland Library [online], 2021), tak i české univerzitní knihovny (Plch [online], 2019), patří následující:

- Špatná gramatika, syntaxe, očividné překlepy a všeobecně neobratné použití jazyka jak na webu akce, tak v rozesílaných pozvánkách.
- Pozvánka cílí na ego příjemce (Dear expert, Most esteemed contributor³⁸, atd.).
- Pozvánky chodí vědcům, kteří jsou zcela mimo oborové zaměření konference.
- Pozvánka nabízí slevu, pokud recipient přepoše pozvánku dalším kolegům z oboru.
- Opakované prodlužování uzávěrky „Call for Papers³⁹“ nebo přijímání příspěvků po této uzávěrce.
- Konference je nově vytvořená nebo se naopak pyšní dlouholetou tradicí, přestože o ni v daném oboru (ať už mezi kolegy nebo na odborných fórech jako *Researchgate* apod.) není povědomí.
- Konference kopíruje nebo evokuje názvy jiných prestižních vědeckých konferencí.
- Konference má příliš obecné nebo vágní zaměření (Best practices and recent development in [oboru]⁴⁰).
- Část webových stránek konference je „ve výstavbě“, nebo nevede nikam (404).

³⁸ V překladu: Vážený experte, nejváženější přispěvateli

³⁹ V překladu: výzva k zaslání příspěvků

⁴⁰ V překladu: Nejlepší postupy a nejnovější vývoj v

- Uvádění jmen vědců v organizačních a programových výborech bez jejich vědomí, případně obsahuje smyšlené osoby / kontaktní údaje.
- Konferenční poplatky jsou oproti jiným oborovým konferencím neobvykle vysoké, a to i v případech, kdy se jedná o online konferenci.
- Konference je pořádána v exkluzivních nebo jinak atraktivních lokacích.
- Jedna organizace pořádá rozsáhlé množství konferencí z různých oborů (např. *Waset*⁴¹ – typický příklad nechvalně proslulé organizace pořádající predátorské konference splňující téměř všechny zmíněné znaky).
- Pořadatel pořádá několik konferencí současně.
- Organizátor se vydává za neziskovou organizaci nebo se odkazuje se na fiktivní partnery.
- Organizátor prohlašuje, že příspěvky budou publikovány v impaktovaných časopisech nebo v časopisech indexovaných velkými bibliografickými databázemi jako je *WoS* a *Scopus*.
- Příspěvky evidentně nepodléhají peer-review, a pokud ano, je stejně pochybné, jako u predátorských časopisů, což ústí v podezřele rychlé až okamžité přijímání příspěvků.

Organizátoři těchto konferencí a společnosti, které je sdružují do portálů získávají seznamy cenných informací o řadě autorů tím, že spouští velké množství těchto predátorských konferencí. Některé z těchto společností prodávají e-mailové adresy autorů k použití pro nevyžádané e-maily od predátorských vydavatelů a časopisů, případně i unesených časopisů. Tyto konference také klamou účastníky tím, že slibují, že budou publikovat jejich články v renomovaných časopisech, ale ve skutečnosti je nebudou publikovat vůbec, nebo v unesených časopisech / predátorských časopisech (Bohannon [online], 2016.).

3.5 Falešné metriky

Falešné metriky (anglicky misleading and fake metrics) jsou smyšlené ukazatele, které svým časopisům přiřazují někteří predátorští vydavatelé, aby jim dodali na věrohodnosti. Anonymní skupina *Stop Predatory Journals*⁴² (*List of Misleading and Fake Metrics. Stop*

⁴¹ <https://waset.org/>

⁴² Poznámka autora: Web této skupiny přestal z neznámých důvodů začátkem roku 2022 fungovat, nicméně obsah je dostupný pomocí služby Webarchive (<https://web.archive.org/web/20211220083526/https://predatoryjournals.com/>)

Predatory Journals [online], 2021) a *Wiley* (Neophytou [online], 2015) uvádí některá následující kritéria jako stěžejní pro identifikaci těchto falešných metrik:

- Metodika výpočtu hodnoty je vymyšlená, nevědecká nebo zkopírovaná z jiné metriky, nebo její popis zcela chybí.
- Společnost neuvádí zdroj dat pro svou metriku.
 - Pokud ho uvádí, chybí údaje o počtu indexovaných časopisů, indexační kritéria nebo není tato zdrojová databáze dostupná k nahlédnutí a lze předpokládat, že pravděpodobně neexistuje.
- Webová stránka pro metriku je netransparentní a poskytuje o sobě málo informací (umístění, kdo jsou tvůrci metriky).
- Společnost stojící za metrikou zpoplatňuje zařazení do seznamu.
- Hodnoty pro většinu nebo všechny časopisy na seznamu se každým rokem zvyšují.
- Společnost používá *Google Scholar* jako svou databázi pro výpočet metrik. *Google Scholar* ale není spolehlivá citační databáze, nekontroluje kvalitu, indexuje predátorské časopisy a jeho počty citací můžou být nadhodnocené proti tradičním citačním databázím, jako je *Web of Science* nebo *Scopus* (How reliable is Google Scholar? *Research Hub* [online], 2021).
- Metrika používá ve svém názvu v nějaké podobě termín „impact factor“ (Technical Impact Factor, Systematic Impact Factor apod.).

Je pravděpodobné, že některé společnosti za falešnými metrikami vlastní i řadu predátorských a unesených časopisů, lze se domnívat, že necílí jen na vědce, ale i na jiné bezohledné nebo nezkušené vydavatele a potenciální predátory, kterým nabízí krom zařazení časopisu do seznamu falešně „indexovaných časopisů“ i další služby jako: „Váš časopis začínáme od A do Z,“ „Vybudujeme redakční tým pro Váš časopis“ nebo „Váš časopis indexujeme ve společnostech Impact factor“ (Jalalian [online], 2015).

3.6 Možné budoucí formy predátorství

Ačkoliv jde jen těžko předvídat jakou konkrétní formu budou mít predátorské praktiky ve vědě v budoucnu, je rozumné předpokládat, že predátoři jen tak nezmizí.

Je pravděpodobné, že se přizpůsobí jakémukoliv budoucímu trendu ve vědě, ať už to jsou rapidně vznikající komunity sdílející preprintové podoby článků vlivem koronavirové

pandemie Covid-19 (Callaway [online], 2020) nebo datové služby repozitářů jako jsou *Dryad*⁴³ a *figshare*⁴⁴, pokud bude nějakým způsobem možné tyto nově vznikající trendy monetizovat.

Je otázkou, jak vědeckou komunikaci ovlivní nově vznikající technologie jako *augmented reality*⁴⁵, která už teď nachází využití ve vzdělávání a v budoucnu by potenciálně mohla být využita k zobrazování dat z propojených repozitářů týkajících se reálného světa v reálném čase.

Hnací silou v těchto nově vznikajících virtuálních světech (např. *Metaverse*, *Omniverse* nebo český projekt *Somnium Space*⁴⁶) je zábava, ale nedá se vyloučit, že si v budoucnu na těchto platformách najdou své místo (nebo minimálně bude integrováno) i vědecké publikování a odborné konference. Vzhledem k tomu, že v tuto chvíli probíhají transakce v těchto prostorech prostřednictvím kryptoměn (Zelenka [online], 2022), je potenciál pro predátory obrovský a mohl by dalece zastínit zisky generované tradičními formami predátorství.

Pokud by k využití těchto nebo jiných technologií ve vědecké komunikaci v budoucnu došlo, je téměř jisté, že se najdou oportunisti, kteří se na tom budou snažit pomocí vydělat podobným modelem jako většina predátorů – maximalizovat zisk na úkor kvality.

⁴³ <https://datadryad.org/stash>

⁴⁴ <https://figshare.com/>

⁴⁵ V překladu: augmentovaná nebo rozšířená realita

⁴⁶ <https://somniaespace.com/>

4 Metody boje s predátory

Přítomnost predátorů na poli vědecké komunikace přirozeně vedla k vzniku různých forem potlačování těchto praktik jak ze strany akademiků, tak akademických knihovníků. Velcí vydavatelé oproti tomu proti této hrozbě nijak zvlášť nezakročili, patrně protože predátoři jejich tržby příliš neohrozili – naopak jejich existence upevňuje pozici tradičních vydavatelských domů jako důvěryhodných míst pro komunikování výsledků a partnerů/sponzorů pro konference a další akce.

4.1 Blacklisty & Whitelisty

Indexace instancí vydavatelů, časopisů a konferencí buď do seznamů těch prokazatelně špatných (blacklist) nebo naopak těch dobrých (whitelist) bylo první reakcí na predátorské praktiky, a i nadále se řadí mezi nejpopulárnější způsoby boje s predátory v jejich mnoha podobách.

Mezi nejznámější blacklisty patří archivované verze Beallova seznamu, které jsou nezávisle na sobě anonymními autory dále rozvíjeny (*Stop Predatory Journals* [online], 2017)⁴⁷ a (*Beall's List: of Potential Predatory Journals and Publishers* [online], 2017) a také blacklist společnosti *Cabells* (*Cabells: Scholarly Analytics* [online], 2017), který je dostupný za úplatu. Mezi populární uznávané whitelisty patří např. DOAJ, který indexuje kvalitní OA časopisy praktikující peer-review nebo OASPA (Open Access Scholarly Publishing Association⁴⁸), která slouží jako sdružení OA vydavatelů publikujících dle nastavených etických standardů (*Mission. OASPA: Open Access Scholarly Publishing Association* [online], 2021). Tyto seznamy se liší jak zaměřením, tak rozsahem – od desítek (Beallův původní seznam), až po desetitisíce (DOAJ).

4.1.1 Výhody

- jednoduché použití pro koncové uživatele (pokud časopis je na blacklistu, nepublikovat / pokud je na whitelistu, je možné publikovat)
- v případě zániku se může někdo další pokusit o kompilaci nového seznamu
- pokud je metodika výběru entit v seznamu transparentní, otevírá cestu kritice, která vede ke zlepšení kritérií výběru a zároveň umožňuje nezkušeným nepredátorským OA

⁴⁷ Tento blacklist je v roce 2022 dostupný pouze v archivované podobě: (<https://web.archive.org/web/20211220083526/https://predatoryjournals.com/journals/>)

⁴⁸ V překladu: Asociace pro vědecké publikování v režimu otevřeného přístupu

vydavatelům a pořadatelům konferencí sledovat, jakým praktikám se ve své činnosti vyvarovat

4.1.2 Nevýhody

- seznam publikovaný jednotlivcem nebo malou skupinou bude vždy do jisté míry neúplný
- ať už spravuje seznam jednatelce nebo komerční skupina, ze své podstaty nikdy nemohou být úplné a vždy budou obsahovat alespoň nějaká falešná pozitiva
- pokud se autor rozhodne blacklist přestat udržovat nebo ho přímo stáhne podobně jako Beall svůj původní seznam nebo Prof. Alexandre Georges svůj *Dolos list* (List of Predatory Journals and Publishers 2020. *ResearchGate* [online], 2020), subjekty závislé při odhalování predátorů výlučně na těchto seznamech budou bezradné
- autoři těchto seznamů se mohou dostat do ohrožení, jak kariérního, tak i právního (New [online], 2013)
- blacklisty mohou mít problém s odlišováním predátorských časopisů a časopisů nízké kvality, čímž mohou poškodit reputaci jinak nepredátorského vydavatele (Anderson [online], 2020)
- pokud dojde z jakéhokoliv důvodu (ne nutně kvůli predátorství) k odebrání subjektu z whitelistu, nebo jeho nezařazení, de facto dojde k jeho umístění na blacklist (Teixeira da Silva [online], 2018)
- pokud je metodika výběru veřejně přístupná, sofistikovaný predátor z ní může vyčíst, jak se vyhnout zařazení na blacklist / jak proniknout do whitelistu

4.2 Osvěta

Mezi hlavní zbraně akademických knihoven proti predátorským praktikám patří různé druhy osvěty a šíření povědomí o těchto praktikách. Stejně jako predátoři i akademické knihovny cílí v rámci osvěty primárně na začínající publikující vědce. Tyto snahy jsou nejsilnější během celosvětově pořádané říjnové akce *Open Access week*⁴⁹, při které na téma predátorství vždy alespoň v nějaké podobě dojde a účastníci dostanou šanci si osvěžit své stávající znalosti a nabýt informace o nových podobách predátorství. Akce mívá každý rok nové

⁴⁹ V překladu: Týden otevřeného přístupu

centrální téma, které už může každá zapojená instituce pojmout po svém (Fandel [online], 2021).

Osvěta v rámci predátorských praktik nemusí nutně cílit pouze na publikující autory. Organizace *COPE* (Committee on Publication Ethics) se zavázala vzdělávat a podporovat editory, vydavatele a ty, kdo se zabývají publikační etikou, s cílem posunout kulturu publikování prostřednictvím vzdělávání, investováním zdrojů, podporou odborné debaty v širší komunitě a obecné podpory tak, aby se etické praktiky staly běžnou součástí vydavatelské kultury (About COPE. *COPE* [online], 2021).

Osvěta může nabírat různých podob, od dobré rady spolupracovníků přes metodickou podporu na webu institucí až po návody, jak se predátorům vyhnout z webů třetích stran (*Think. Check. Submit.* [online], 2021).

4.2.1 Výhody

- osvěta funguje jako prevence před zneužitím primární cílové skupiny (publikujících autorů)
- není tak nákladná na zdroje jako jiné formy potírání predátorství

4.2.2 Nevýhody

- často omezený dosah
- kvalita se odvíjí od toho, kdo osvětu pořádá a jaké má zkušenosti a kolik může investovat času a dalších zdrojů
- účinnost je menší proti sofistikovanějším nebo hůře odhalitelným predátorským praktikám
- musí se pravidelně opakovat

4.3 Prevence spamu

Akademický spam je hlavní forma agresivní reklamy, kterou predátoři své služby komunikují vůči svým obětem. Podle studie z roku 2015 až 80 % tohoto akademického spamu vede na časopisy z Beallova blacklistu (Moher [online], 2015).

Částečně pomáhá robustní automatický filtr mailových serverů institucí, ale sofistikovanější producenti spamu dokážou tyto filtry obcházet, o čemž svědčí zahlcené

schránky akademiků po celém světě (viz 6.8). Pro zprávy, které automatickými filtry propadnou pak existují tři možnosti – mazat, ignorovat nebo si budovat seznam zablokovaných kontaktů. Takové seznamy ale brzy čítají přírůstek i 1000 blokováných kontaktů ročně (Masters [online], 2018).

Alternativou může být pokoušet se odhlašovat ze seznamů těchto producentů spamu, nebo jim vyhrožovat legální cestou. efektivita těchto metod ale může být vzhledem k vynaloženému úsilí relativně nízká, viz rozhovor s profesorem Andrew Greym publikovaným v časopise Nature: „*[Q]Your team received 312 spam invitations per month, which dropped to 253 per month a year after your unsubscribing spree. Was this reduction worth the effort? [A]No.*“ (Cressey [online], 2016)⁵⁰.

4.3.1 Výhody

- existující seznamy blokováných emailů lze importovat i pomocí souboru (není třeba začínat od nuly)
- zkušenosti se spamem vedou u jeho obětí k používání e-mailové etikety, jako je odstraňování nepotřebných příjemců, šetrné používání „odpovědět všem“ a omezení délky e-mailů, což snižuje zátěž vyvíjenou na spolupracovníky obsáhlými emaily (Wood [online], 2020)

4.3.2 Nevýhody

- náročnost identifikace ne-spamu v záplavě nevyžádané pošty
- sofistikovanější řešení (např. filtry) vyžadují jistou úroveň technologického know-how u uživatelů
- spam nelze žádnou metodou zcela eliminovat

4.4 Právní ochrana

Z právního hlediska je nutné položit si otázku, jestli jsou predátorské časopisy skutečně nelegální. Přestože je predátorské publikování z pohledu autorů a institucí vykořisťovatelské a

⁵⁰ V překladu: „[Otázka]Váš tým obdržel 312 spamových pozvánek měsíčně, což kleslo na 253 měsíčně za rok po vašem odhlašovacím řádění. Stálo toto snížení za námahu? [Odpověď] Ne.“

neetické, zda se vydavatel dopouští nezákonného chování je z pohledu práva třeba posuzovat případ od případu.

V některých případech může vést k úspěchu (stažení článku/manuskriptu z webu predátorského vydavatele) pouhá hrozba právními kroky i v případech, kdy nemá autor možnost žádné kroky reálně podniknout. (Withdrawal of accepted manuscript from predatory journal. *COPE* [online], 2016) Někteří vydavatelé budou ale tyto výhrůžky z různých důvodů ignorovat.

V některých případech můžou agresivní vydavatelé s predátorskými praktikami využívat právo na svou obranu. V květnu 2013 zaslala *OMICS Publishing Group*, která byla v té době zařazena na blacklist, Bealovi varování, v němž vyhrožovala žalobou s potenciálně vysokým odškodným. (Chappell [online], 2013)

4.4.1 Výhody

- vyhrožovat právními kroky často bývá jediným způsobem, jak donutit predátorské vydavatele pozastavit nebo omezit činnost (např. stáhnout obsah)

4.4.2 Nevýhody

- ne vždy může tato cesta vést k úspěchu
- vydavatelé také mohou vyhrožovat právními kroky

4.5 Penalizace

V neposlední řadě se v boji s predátorskými praktikami mluví o penalizaci těch autorů, kteří s jejich dopomocí publikují a „dofukují“ svoje bibliografie, ať už vědomě nebo omylem. V akademických kruzích se otázka penalizace publikování v predátorských časopisech skloňuje relativně často, otázka je ale jestli takový přístup může být skutečně funkční.

Hodnocení kvality v takovém rozsahu nelze udělat jinak než plošným nařízením, ale predátoři se plošně kategorizovat nedají (viz kapitola 2), jak zjistili i v Indii, když v roce 2017 tamní vláda pokusila vymýtit predátory plošným vyřazením článků publikovaných v časopisech vyžadujících APC z hodnocení. (Padma [online], 2017) Tento krok však zasáhl nejen predátory, ale i všechny legitimní OA časopisy a tradiční časopisy, které také vybírají různé poplatky (viz 2.3) a obsahují v mnoha případech vysoce kvalitní vědu.

4.5.1 Výhody

- silný odrazující prostředek pro autory zvažující vědomé publikování s predátory

4.5.2 Nevýhody

- nechrání oběti predátorských praktik
- nesnadné určení co je a co není skutečně predátor (viz kapitola 2)
- u některých časopisů mohou predátorské praktiky časem vymizet nebo se naopak objevit – nikdo ale neviduje zpětně, v jakém roce byl jaký vydavatel a do jaké míry predátorem
- falešná pozitiva v podobě legitimních OA časopisů nebo tradičních časopisů vybírajících poplatky

4.6 Prověřování časopisů / konferencí

Nejčastější metodou boje s predátory je pak koncové ověřování, jestli je daný subjekt predátorský. Krom tradičních zdlouhavých metod, které se odvíjejí od hledání znaků predátorství na webu / v komunikaci se subjektem (viz 3.1.1) lze také použít různé automatizované nástroje, např. SCIGen⁵¹.

SCIGen vygeneruje článek z oblasti počítačové vědy s grafy a tabulkami populovaný náhodnými „nesmysly“. Takto vygenerovaný článek se pak odešle predátorskému časopisu / konferenci a pokud ho daný subjekt přijme, je evidentní, že neproběhla žádná kontrola kvality. Hlavní nevýhodou je, že takto přijaté články pak existují v predátorech se jménem autora, který ho tam zaslal, což může při nedůkladné rešerši třetí stranou poškodit jeho reputaci.

4.6.1 Výhody

- nejspolehlivější ochrana pro koncového uživatele je si daný subjekt prověřit
- v případě nejistoty je možné se obrátit na pověřené osoby na instituci (centra open science, knihovny, pověřené osoby na odborech vědy atd.)
- výsledky kontrol je možné rychle sdílet v rámci komunity publikující v daném oboru a reagovat tak na rychle se vyvíjející svět predátorských publikací

⁵¹ <https://pdos.csail.mit.edu/archive/scigen/>

4.6.2 Nevýhody

- časově náročné pro koncového uživatele
- někdy je těžké predátora odhalit i pro odborníka
- další břímě / překážka k publikování na straně autora
- u unesených časopisů nemusí běžné metody kontroly fungovat

5 Predátorství v geografickém a sociokulturním kontextu

Fenomén predátorství ve vědě nezasahuje všechny části světa stejným způsobem. Dělat kvalitní vědu je synonymní s publikováním v impaktovaných časopisech, ale to neznamená, že všichni mají stejnou šanci na to, aby se jejich výzkum v takové publikaci mohl objevit. Do hry vstupuje řada faktorů, jako je afiliace, prestiž, geopolitická situace, pohlaví a v neposlední řadě také finance. (Davis [online], 2019)

Publikační poplatky, které jsou svou výší (viz 2.3) pro výzkumníky z některých zemích nepříjemné, jsou pro ty z jiných zemí nepřekonatelnou bariérou pro vstup mezi autorskou „elitu“. Pro účely této práce můžeme zjednodušeně autory rozdělit na ty ze zemí severu, kteří zpravidla pracují v institucích, které do vědy investují větší množství financí, ať už samotným objemem, nebo z procentuálního pohledu vůči HDP, a ty ze zemí jihu, u kterých je situace opačná. (Shen [online], 2015)

Predátoři jsou pro tyto autory ze zemí jihu často jedinou možností, jak výzkum alespoň nějakým způsobem publikovat na mezinárodní úrovni, protože buď z finančních důvodů nebo kvůli pošramocené reputaci svých institucí nemají šanci, aby jejich články byly publikovány v prestižních impaktovaných časopisech.

V budoucnu je třeba zvážit politiky inkluzivity, jako např.:

- maximální/regulovanou výší publikačních poplatků dle země žadatele
- amnestii publikačních poplatků u kvalitní vědy od autorů z nejhudších zemí jihu
- snížené ceny u poskytovatelů obsahu s tradičním modelem předplatného
- podporu hnutí open access a open science, eliminaci paywallů

Škody způsobené aplikací extrémně zobecněných kritérií pro predátorské publikování jsou přinejmenším významné. Jakkoli jsou dopady na vědu znát jak v zemích severu, největší úder utrpěli díky predátorům autoři jihu. Při vytváření metodik boje s predátorským publikováním je potřeba zohlednit i kritéria, která budou inkluzivnější a nebudou znevýhodňovat nebo diskriminovat autory jihu.

Autoři severu

V zemích, kde je dostupný systém vzdělávání robustnější a obecně dostupnější bývá zvykem i vyšší zpětná investice do vědy, což způsobuje, že tyto země mají vyšší výstup kvalitní vědy, protože tito autoři mají přirozeně k dispozici více kvalitních zdrojů, materiálu a podpory.

Z predátorského pohledu jsou tito autoři zajímaví pravděpodobně svou ochotou vyhnout se zdoluhavému recenznímu řízení a zaplatit z grantových prostředků vyšší ceny v poplatcích než autoři jihu. (Solomon [online], 2012)

Autoři jihu

Autoři jihu oproti tomu mívají omezenější možnosti při publikování a aby získali prostředky, jsou nuceni publikovat v predátorských časopisech s mnohem vyšší frekvencí než autoři severu - *“For the four biggest contributors of predatory articles, the USA had a low ratio of 6%, Iran 70%, India 277% and Nigeria a staggering 1,580%”* (Shen [online], 2015) – to ale neznamená, že jde nutně vždy o špatnou vědu, může jít jen o vědce, kteří nemají ve své zemi jak jinak publikovat, ať už kvůli výši poplatků, nebo zaujatosti, se kterou se na jejich příspěvky nahlíží.

Je však nutné zmínit, že část autorů patrně využívá situace v zemích, kde akademická evaluační praxe silně upřednostňuje mezinárodní publikaci výsledků, ale bez dalších kontrol kvality (Shen [online], 2015), podobně jako to bylo v České republice během takzvaného „kafemlejnku“, kdy byl vyvíjen tlak hlavně na kvantitu.

Z predátorského pohledu jsou tito autoři zajímaví pravděpodobně tím, že za relativně nízké ceny a často z vlastních prostředků (Solomon [online], 2012) zásobují vydavatele kvalitním obsahem, což dodává jeho časopisu alespoň do jisté míry na legitimitě a zároveň pro některé predátory budou i hlavním (a jistým) zdrojem zisku. (Shen [online], 2015)

Podjatost

Časopisy, jež obsahují převážně články od autorů ze zemí jihu jsou řadou webů, věnujících se predátorství označovány za jeden ze znaků predátorství. Ačkoliv to není nepravda, používat tento znak jako hlavní je veskrze problematické a vede to k prohlubování propasti mezi autory severu a jihu.

Skutečnost, že velcí vydavatelé nevydávají obsah pocházející od autorů jihu, má vážné důsledky. Přístup k informacím je nezbytný pro vytváření nových znalostí. Omezený nebo žádný přístup tedy znamená omezenou produkci znalostí, což samo o sobě znamená zachování

statutu quo, kdy je výzkum pocházející od autorů jihu považovaný za nekvalitní nebo dokonce pochybný. Obsah často relevantní např. pro africký kontext v podstatě není přístupný Afričanům. Je snadné pochopit, proč je publikační model OA vnímán jako východisko z této situace, ale vybírání vysokých APC vážně omezuje schopnost autorů ze zemí jihu sdílet svůj výzkum se zbytkem světa.

Je známo, že ve vědě existuje také genderový bias⁵² (McFarling [online], 2022), což se do praxe promítá např. při peer review editoři vybírají pro jednotlivé články recenzenty stejného pohlaví, což je problematické zejména v oborech, kde je nevyvážené genderové zastoupení a tato propast se díky biasu může prohlubovat (Ross [online], 2017). Jedno z řešení je blind peer review, kdy jsou autoři z práce odstraněni, tím ale přijde recenzent o možnost zhodnotit předcházející publikační činnost autora, což mnozí recenzenti považují za relevantní. (Skibba [online], 2016) Proces peer review není zdaleka dokonalý (viz 2.2) a všechny jeho varianty (jednoslepé, dvojité zaslepené, trojitě slepé, čtyřnásobně slepé nebo otevřené) v sobě skrývají své vlastní výhody a nevýhody a hrozby plynoucí z biasů a dalších kognitivních zkreslení. Systém dvojité zaslepeného peer-review (double-blind) je nejvíce podporován díky svému založení na principech vyrovnanosti a fair-play. (Kmietowicz [online], 2008)

Obecně lze ale říct, že se situace okolo genderové propasti ve vědě dlouhodobě zlepšuje, v Portugalsku například se napříč přírodovědnými obory podařilo dosáhnout v publikování ekvilibria. To se odráží nejen v samotném publikování, ale i v dalších sférách vědecké činnosti, např. v přiznaných patentech a grantech. (de Klein [online], 2020) V posledních letech se snahy bránit se podjatosti v publikování, ať už je zaměřená na jiná pohlaví, genderové identity, národnosti nebo etnika rozšiřují a normalizují. (Unconscious Bias [online], 2021)

⁵² V překladu: podjatost, předsudek

6 Výzkumná sonda do povědomí o predátorství v ČR

Vzhledem k relativnímu nedostatku zdrojů k tomuto tématu v našem prostředí (v porovnání se zahraničím – viz teoretická část), jsem se rozhodl zpracovat tuto část práce zejména pomocí výzkumu postaveném na dotazníku, který měl zmapovat povědomí o fenoménu predátorství mezi publikujícími vědci působícími v českém prostředí a datové analýze publikačního profilu autorů z UK extrahovanou ze systému OBD a autorů z ČR ze systému RIV za roky 2019-2021.

Extrakce dat ze systémů OBD a RIV byla provedena za účelem orientační kontroly výpovědní hodnoty dotazníkového šetření – pokud budou ukazatele publikačního chování autorů z OBD a RIV souhlasit s tím, co uvedli v dotazníku (např. procento autorů vědomě publikujících v predátorských časopisech), lze do jisté míry předpokládat, že mají sebraná data vypovídající hodnotu.

Cílem výzkumu je krom mapování povědomí o predátorských praktikách, jak těch známějších, tak i obskurních, zjistit i odkud berou autoři informace o těchto praktikách (pokud vůbec) a jakou roli případně sehrála (nebo nesehrála) autorovo oborové zaměření.

6.1 Hypotézy výzkumu

V kontextu publikování ve vědecké komunikaci lze určit několik základních a rozšířených měřitelných kritérií, na jejichž bázi jsem formoval hypotézy výzkumu.

Základní kritéria:

- oblast výzkumu (*Struktura oborů OECD (Frascati manual) - převodník MI7+* [online])
- povědomí o predátorech
- povědomí o OA
- míra publikování v predátorských časopisech
- míra účasti na predátorských konferencích

Rozšířená kritéria:

- míra publikování v OA
- délka publikační činnosti

- efektivita komunikačních kanálů v rámci problematiky

6.1.1 H1: Délka publikační činnosti bude mít vliv na povědomí o predátorských publikačních praktikách

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že autoři, kteří publikují delší dobu, měli větší šanci se setkat s predátory, nebo se účastnit vzdělávacích akcí, které na ně upozorňují. Hypotéza vychází z často uváděné skutečnosti, že obětí predátorů bývají primárně autoři na začátku své kariéry. Lze tedy předpokládat, že se tento fakt promítne i do odpovědí sebraných v rámci dotazníku.

6.1.2 H2: Více publikací v predátorech bude ve společenských vědách

Tato hypotéza se opírá o předchozí výzkum *Ekonomického institutu Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium Univerzity Karlovy* z roku 2018 (Macháček [online], 2018), kde byl rozdíl v publikování v predátorských a místních časopisech mezi přírodními a společenskými vědami markantní a vychází z předpokladu, že se situace v oblasti publikování v oboru společenských věd nestihla od přechodu na nový systém hodnocení Metodika M17+ (*Hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací dle Metodiky M17+* [online]) ještě zcela přetransformovat.

6.1.3 H3: Míra publikování v predátorech u publikací UK z OBD bude přibližně odpovídat tomu, kolik jich je v RIVu za celou ČR a výsledkům získaným z dotazníku

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že se chování autorů za posledních 5 let silně nezměnilo a výsledky budou tedy podobné, jako ve studii CERGE-EI *Predátorské časopisy ve Scopusu* – přibližně 3 %. (Macháček, 2017) Sekundárním cílem je ověřit, zda je možné, že došlo k posunu v chování autorů v např. v reakci na probíhající osvětu a medializaci problematiky.

6.1.4 H4: Většina autorů se považuje za schopné ověřit si důvěryhodnost časopisu předtím, než v něm publikují

Zde přepokládám, že díky intenzivní osvětě ve věci predátorů v kombinaci s tendencí publikovat v rámci týmů primárně v prověřených oborových časopisech (Hocek [online], 2019) je v ČR schopnost ověřovat důvěryhodnost časopisů na vysoké úrovni.

6.1.5 H5: U autorů s publikacemi v predátorech bude převažovat negativní postoj k predátorství a obavy z perzekuce

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že autoři, kteří se v rámci dotazníku k publikování v predátorech anonymně přiznají (ať už k vědomému nebo nevědomému publikování v predátorech) i uvedou důvod, proč tak učinili. Předpokládám, že výsledek bude obdobný jako

v jiných pracích na toto téma, kdy se uvádí jako hlavní důvod publikování v predátorských časopisech v zemích severu nezkušenost a u obětí se zmiňuje obava z perzekuce zaměstnavatelem nebo kolegy z oboru. (Dadkah [online], 2021)

6.1.6 H6: Další podoby predátorství (stranou predátorských časopisů) budou mezi respondenty méně známé

Hypotéza č. 6 vychází z domněnky, že jelikož se o dalších podobách predátorství informuje méně, budou tomu odpovídat i výsledky získané od respondentů dotazníku.

6.1.7 H7: U respondentů bude převažovat názor, že se o problematice predátorství ve vědě informuje dostatečně

Víceméně každý knihovní web v ČR i v zahraničí má sekci o publikování v predátorských časopisech, stejně tak se téma objevuje i ve veřejné sféře v rámci různých publikačních kauz. Co je „odpadní“ časopis už dnes může vědět díky těmto kauzám i laik. (Čunátová [online], 2021)

6.2 Metodika výzkumu

Jako hlavní metodu výzkumu jsem zvolil dotazník cílený primárně na vědecké a akademické pracovníky jakožto publikující autory, ale dotazník počítá i s publikujícími studenty v pregraduálním studiu a postgraduálním studia a faktem, že se tyto množiny překrývají. Dotazník byl koncipován tak, aby došlo k získání dat pro potvrzení nebo vyvrácení hypotéz na základě stanovených kritérií, ale zároveň existoval i prostor pro další neplánovaná a potenciálně přínosná zjištění.

Odpovědi byly sbírány od 2.12.2021 do 31.1.2022. Dotazník byl s prosbou diseminace mezi publikující autory prvoplánově šířen následujícími kanály:

- Weby -> knihovna.cuni.cz; openscience.cuni.cz; phd.cuni.cz
- a. Konference -> oa_1@cuni.cz; koordinatorioa-1@cuni.cz; openaccess@mailman.muni.cz;
- Sociální sítě -> Vědavýzkum.cz; Fórum Věda žije, Elektronické informační zdroje na UK

Dle počtu respondentů (314) a analýzy kliknutí (597, z toho 50 % přímých) ze zkracovače URL adres *bit.ly* (<https://bit.ly/predotaznik>) lze však předpokládat, že došlo k přesdílení i dalšími kanály v rámci ČR.

Doplňující metodou výzkumu byl export a analýza dat týkajících se publikování v OA ze systémů OBD a RIV za roky 2019-2021. Tento časový úsek byl zvolen z toho důvodu, že v roce 2019 se v rámci OBD a RIV začal povinně vyplňovat *Režim publikování*. Konkrétně byly analyzovány záznamy, které měly v tomto poli vyplněnou hodnotu „**A – Open Access**“. Hodnoty B (embargo), C (omezený přístup) a D (metadata) byly z exportu vyloučeny, protože nespĺňují základní charakteristiky OA, kterými je mimo jiné okamžitý a svobodný přístup k obsahu. (*Open access: Charakteristiky open access* [online], 2020)

Exportovaná data byla následně porovnána pomocí identifikátorů ISSN a eISSN s existujícími blacklisty (viz 4.1). Porovnávání pomocí názvu a vydavatele se ani po normalizaci neosvědčilo.

Sebrané výsledky dotazníku a exporty z databází RIV a OBD, stejně jako výsledná analýza nad daty, jsou k dispozici v příloze této práce ve formátech CSV, XLSX a ODS v podobě DOI odkazujícího do otevřeného datového repozitáře Zenodo.

6.3 Omezení výzkumu

U dotazníku je nutné předpokládat, že respondenti o sobě uvádějí pravdivé údaje. Nelze nijak ověřit, že data (zejména u respondentů, kteří uvedli, že publikovali v predátorech) nejsou fabrikovaná nebo jinak zavádějící.

Ačkoliv dosah dotazníku předčil má očekávání, stále se jedná jen o jistý výřez z celkové množiny autorů aktuálně publikujících v ČR. Dále lze také předpokládat, že díky šíření dotazníku primárně OA kanály mají respondenti vůči OA nějaký bias, ať už pozitivní nebo negativní, vzhledem k tomu, že tyto kanály sledují/odebírají.

Dotazník byl cílen pouze na česky mluvící autory, takže vypadla ta část autorů, která češtinou nevládne, ale publikuje pod záštitou českých vysokých škol a výzkumných institucí.

Je možné, že dotazník někdo nevyplnil nebo vyplnil nepravdivě/neúplně, protože se obával, že já nebo společnost Google uchovááme jeho osobní data (viz 7.5).

Jelikož jsem nevyžadoval, aby se respondenti nějak identifikovali, není možné ověřit, že jsou všichni respondenti unikátní. Zavedení této podmínky by pravděpodobně velkou část respondentů odradilo, zejména pak ty, kteří anonymně sdíleli své zkušenosti s publikováním v predátorských časopisech.

Blacklisty nejsou úplným seznamem a zařazení některých titulů je kontroverzní nebo minimálně sporné, nicméně bohužel přesnější metoda pro kontrolu velkého množství dat (V RIVu se jedná o 28 403 záznamů) zatím neexistuje. I přes následnou ruční kontrolu pozitivních výsledků mohlo dojít k zařazení nějakých falešných pozitiv a nepochybně také existuje nějaké procento predátorů, které se na blacklistech neobjevuje a touto kontrolou prošlo bez odhalení.

Omezením datasetů na ty záznamy, u kterých je vyplněn publikační režim OA s hodnotou A mohlo způsobit, že budou chybět ty publikace, u kterých nebyla tato hodnota vyplněna správně, ačkoliv k publikaci v OA predátorském časopisu došlo.

Data v OBD a RIV za 2021 nemusí být úplná – „*MPO stanovuje dva termíny pro ukončení předávání dat od předkladatelů (dále příjemců) do 22. 4. 2022 pro výsledky výzkumných organizací (VO), a do 24. 6. 2022 pro výsledky ostatních příjemců podpory (dále také „nevýzkumné organizace“).*“ (Podmínky a termíny sběru dat o výsledcích pro příjemce podpory výzkumu, vývoje a inovací [online], 2022)

Porovnání dat s predátory probíhalo primárně na bázi trvalých identifikátorů. Nevýhodou této metody je, že identifikátor může být vyplněn chybně ze strany autora nebo může být lživý/smyšlený ze strany predátorského vydavatele. Dále také mohlo dojít k falešným pozitivům u unesených časopisů (např. titul *Preslia*).

6.4 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný celek se rozpadá na tři soubory dle zdroje dat, které se vzájemně do jisté míry překrývají. V exportu RIV je základní soubor a pohled na publikační činnost v ČR jako celek. OBD je zčásti zasílána do RIVu. Respondenti dotazníku oproti tomu mohou spadat do jedné, obou nebo žádné z těchto definovaných množin.

Obrázek číslo 8 – Vizualizace výzkumného souboru metodou abstraktního melounu

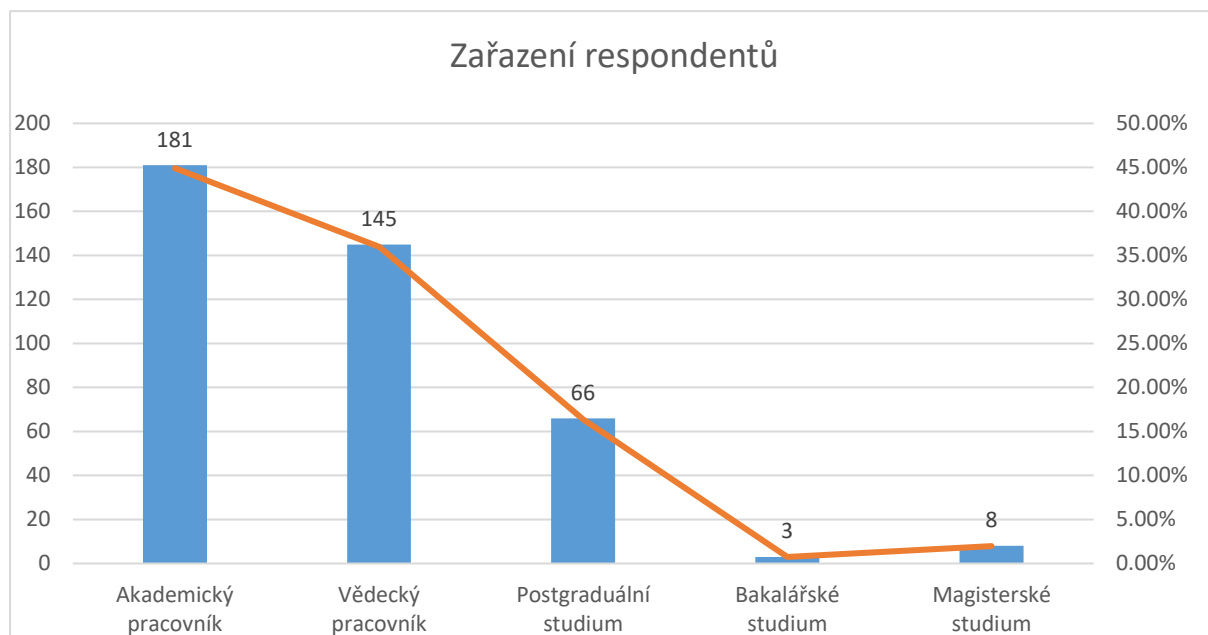

6.4.1 Respondenti dotazníku

Primární zdroj s nejhlubším pohledem na problematiku. Výzkumný vzorek je sestavený převážně z akademických (45 %) a vědeckých pracovníků (36 %) a postgraduálních studentů (16,4 %) – viz graf číslo 1. Většinou (57,6 %) se jedná o zkušené autory publikující déle než 10 let – viz graf číslo 4 (6.7.1).

Z oborové hlediska jsou zastoupeny zejména humanitní vědy a umění (102), přírodní vědy včetně matematiky a informatiky (90) a společenské vědy (78) – viz graf číslo 2.

Graf číslo 1 – Zařazení respondentů⁵³

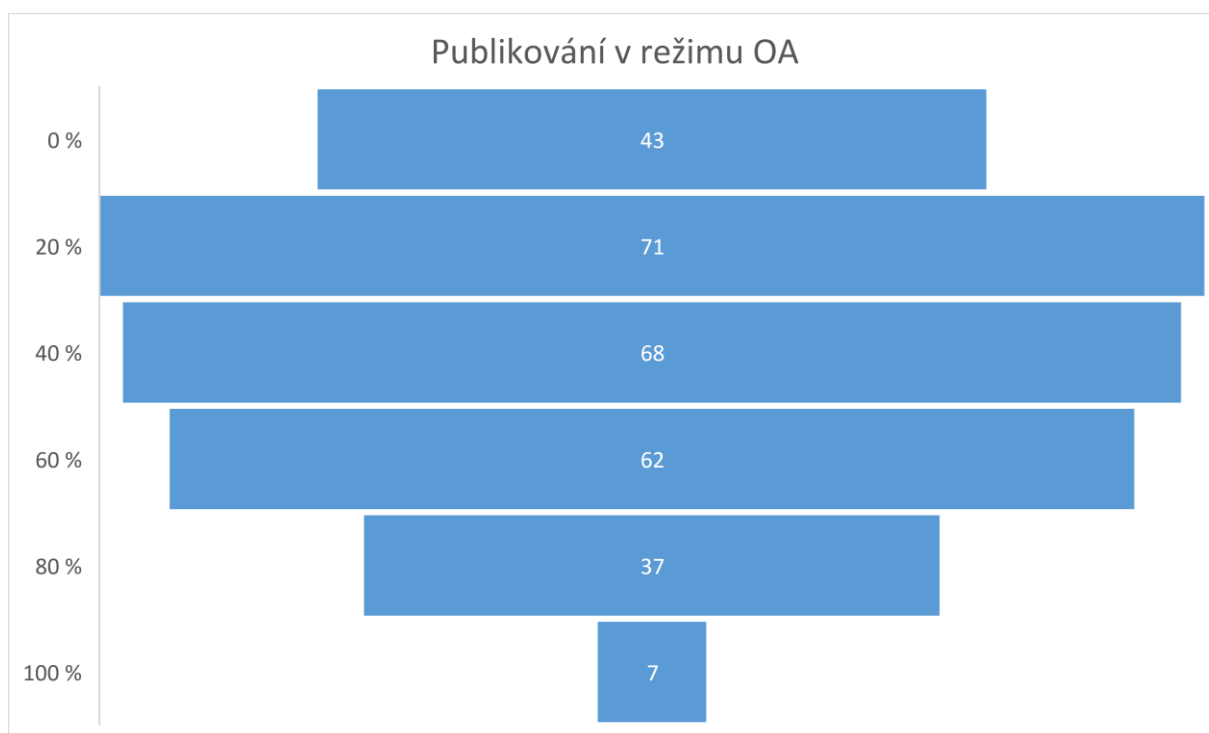
Graf číslo 2 – Oborový rozpad

⁵³ Respondenti měli možnost zařadit se do všech kategorií, do kterých patří, proto je celkový součet v tomto grafu vyšší (403) než počet unikátních respondentů (314).

Drtivá většina respondentů zná publikační model OA (91,7 %), přičemž jsou dostatečně zastoupeni jak autoři, kteří nepublikují v režimu OA vůbec (15 %) tak i ti, kteří publikují výhradně otevřeně (2,4 %). Většina respondentů publikuje v OA alespoň částečně – viz graf číslo 3. Sebraná data by tedy neměla být zkreslena tím, že dotazník vyplnili pouze příznivci OA.

Graf číslo 3 – Míra publikování respondentů v režimu OA

6.4.2 Export z OBD

Tento soubor obsahuje publikační činnost hlášenou autory do *Osobní bibliografické databáze* Univerzity Karlovy. Část těchto záznamů je zároveň zasílána i do RIV. Export by měl fungovat jako užší kontrolní skupina pro primární zdroj dat.

6.4.3 Export z RIV

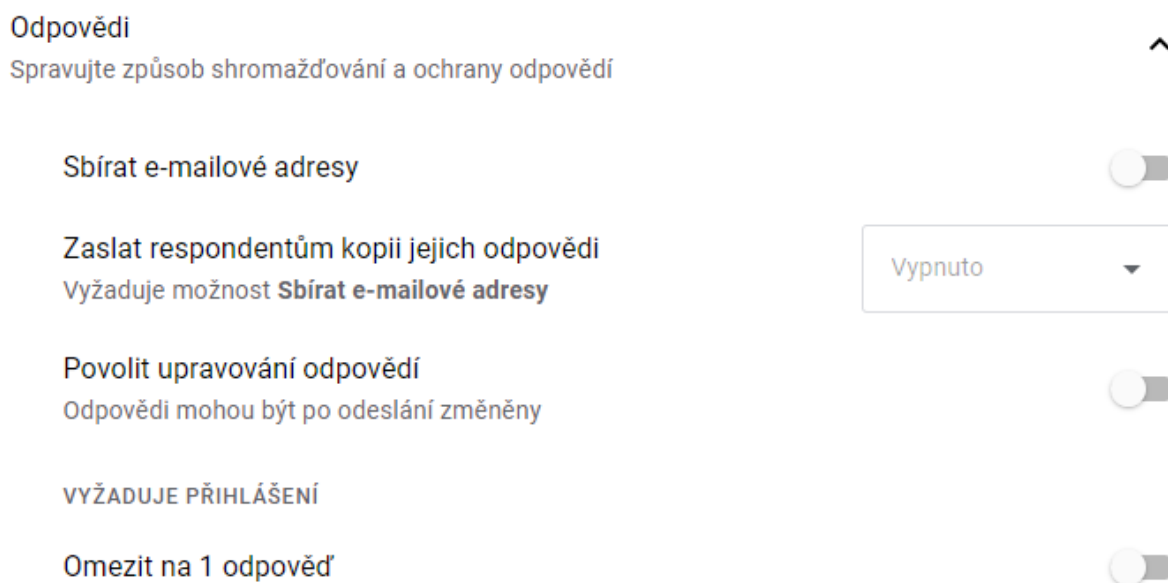
Tento soubor obsahuje nejkomplexnější pohled na výzkumný vzorek – jedná se totiž o veškerou vykazovanou publikační činnost v rámci ČR. Export by měl fungovat jako širší kontrolní skupina pro primární a sekundární zdroj dat.

6.5 Sestavení a zpracování dotazníku

Jako platformu pro vytvoření a sdílení dotazníku jsem zvolil nástroj *Google Docs*, který z těch volně dostupných nabízí nejvíce funkcí, aniž by ty zajímavější nebo zásadní ukrýval za paywallem. Silným konkurentem byl *Microsoft Forms*, tam jsem se ale obával možnosti konfliktu mezi fakultními / institučními instalacemi *Microsoft Office*. Obecně se *Google Docs* zdál být robustnější i po funkční stránce.

K technickým problémům s přístupem k dotazníku nedošlo, nicméně jsem nepředvídal, že by mohl být problém v tom, že uživatel přihlášený do svého Google účtu (což většina uživatelů Gmail nebo Youtube je, aniž to tuší) uvidí na obrazovce u dotazníku své jméno, což může v některých respondentech vyvolat obavy, že jsou o nich sbírána osobní data. Tato funkcionality však slouží pouze k tomu, že přihlášený uživatel může v dotazníku pokračovat tam, kde přestal, kdyby jeho vyplňování přerušil. K neohlášenému sběru osobních údajů nedocházelo (alespoň tedy z mé strany, za společnost *Google* a jejich zákulisní práci s velkými daty už přirozeně ručit nemohu).

Obrázek číslo 9 – Nastavení shromažďování a ochrany odpovědí v Google Docs

Nastavení dotazníku tedy nepodporovalo žádné sbírání osobních údajů o respondentech (viz Obrázek č. 9). I tak se ale dva respondenti ozvali s obavou, že o nich data sbírám, navzdory tomu, že tento dotazník má být anonymní, se u něj objevuje jejich jméno, které ale oni nikam nezadali. Účastníkům jsem funkcionality vysvětlil, nemám však už jak ověřit, jestli se následně

rozhodli dotazník vyplnit. Dále také nelze zjistit, kolik dalších uživatelů bylo touto překážkou odrazeno od vyplnění dotazníku, aniž by mi poskytli zpětnou vazbu.

Při sestavování rozhovorů jsem se soustředil na to, aby byl dotazník pro respondenty z uživatelského pohledu co nejkomfortnější. Sekce a otázky, které nejsou pro některé respondenty relevantní (např. „*Obáváte se budoucí újmy na Vaší reputaci nebo postihu ze strany zaměstnavatele?*“) byly skryté, pokud respondenti nezvolí možnost, že publikovali v predátorech, ať už vědomě či nikoliv.

Dále jsem se snažil eliminovat zbytečné otázky, které přímo neslouží nějaké hypotéze nebo je u nich možné spojit je do jednoho celku, aby čas nutný k vyplnění dotazníku zbytečně neprodlužovaly. Například další podoby predátorství je jedna otázka s více volitelnými odpověďmi místo 5 samostatných otázek.

Při samotném vyhodnocování byly užitečné vestavěné funkcionality platformy *Google Docs*, které umožňují exportovat odpovědi ve formátu CSV a zároveň nabízí rovnou i jisté rudimentární vizualizace. Primárně však byly využity kontingenční tabulky v aplikaci *Microsoft Excel*.

6.6 Export a analýza dat z OBD a RIV

Prvním krokem byl samotný export dat z obou bází. V případě OBD se z důvodu většího počtu exportovaných záznamů bylo třeba obrátit na podporu a získat data přes SQL dotaz.

Obrázek číslo 10 – SQL dotaz

```
"SELECT
  p.id,
  f.nazev_druh_dokumentu,
  fr.nazev_poddruh_dokumentu,
  p.rok,
  p.zdroj_nazev nazev_zdroje,
  p.vydavatel_nazev vydavatel,
  p.issn,
  pz.e_issn,
  p.isbn,
  pz.e_isbn,
  gh.hodnota Open_access,
  s.zkratka spravujici_soucast,
  listagg(distinct a.fakulty, ', ' ) WITHIN GROUP (ORDER BY a.prijmeni) soucasti_autoru
FROM
  obd_publicace p
join  obd_forma f on p.id_forma=f.id
left join  obd_gumova_hodnota gh on gh.id_publicace=p.id and gh.id_pole=386
join obd_forma_rozsireni fr on p.id_forma_rozsireni=fr.id
join obd_publicace_zdroj pz on p.id=pz.id_publicace
join obd_titul t ON t.id_publicace=p.id AND original='-1'
join s_prac_soucast s on s.idprac=p.id_fak
join (select a.id_publicace, a.jmeno, a.prijmeni, a.KORESPONDENCNI, listagg(distinct
ap.fakulta_zkratka, ', ' ) WITHIN GROUP (ORDER BY ap.id) as fakulty
      from obd_autor_data a join obd_autor_prac ap on a.id=ap.id_autor
      where typ='1' AND kodautora is not null
      group by a.id_publicace, a.jmeno, a.prijmeni, a.KORESPONDENCNI) a on
a.id_publicace=p.id
WHERE p.rok in ('2021','2019','2020')
--and gh.hodnota = 'A'
group by p.id,f.nazev,fr.nazev,p.rok,p.zdroj_nazev,
p.vydavatel_nazev,p.issn,pz.e_issn,p.isbn, pz.e_isbn,gh.hodnota,s.zkratka"
```

Druhým krokem bylo čištění získaných dat (formáty, mezery, normalizace).

V třetím kroku bylo nutné pomocí existujících dostupných seznamů – blacklistů (viz 4.1) – získat seznam predátorských časopisů, normalizovat a deduplikovat názvy.

Čtvrtá fáze byla časově nejnáročnější a spočívala v získání ISSN a eISSN ke všem časopisům ze seznamu. Nepodařilo se mi dohledat seznam predátorů společně s jejich ISSN v žádném z dostupných otevřených datových repozitářů ani na webu, takže bylo nutné tuto část sběru dat provést ručně. K **1 518** titulům bylo, tam kde to bylo možné, pomocí Googlu a nástroje *Ulrichsweb*⁵⁴ dohledáno a přiřazeno **1826** identifikátorů.

⁵⁴ Placená databáze obsahující informace o periodických publikacích z celého světa.

Pátým a finálním bodem analýzy bylo pomocí funkcí VLOOKUP a IFERROR porovnat tyto získané identifikátory publikací ze seznamů predátorských a unesených časopisů s identifikátory v záznamech exportovaných z OBD a RIV.

6.7 Analýza výzkumných dat

6.7.1 H1: Délka publikační činnosti bude mít vliv na povědomí o predátorských publikačních praktikách

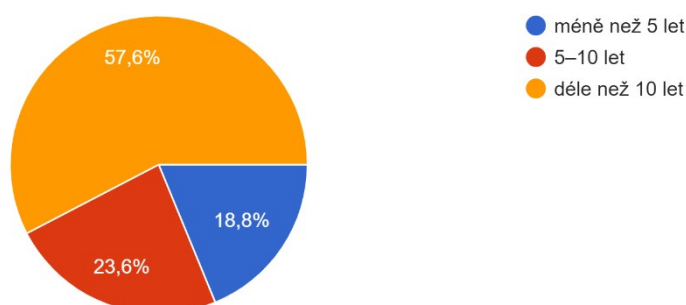
Tato hypotéza byla vyhodnocována pomocí dat z dotazníku a ukázala se jako pravdivá; zkušenější autoři skutečně mají v průměru vyšší povědomí o predátorských praktikách a ve většině kategorií si déle publikující autoři vedou lépe. Je však nutné podotknout, že rozdíly v povědomí jsou v celkovém průměru relativně nízké (řádově 2-3 %).

Údaje v tabulce jedna jsou uvedené v procentech, a ne absolutních číslech, protože mezi respondenty převládali spíše déle publikující autoři -> viz graf číslo 4.

Graf číslo 4 – Délka publikování respondentů

Jak dlouho už publikujete ve výše uvedené oblasti?

314 odpovědí

Tabulka číslo 2 – Povědomí o predátorských praktikách

Nemá povědomí o:	Predátorské časopisy	Predátorské konference	Unesené časopisy	Autorské mlýny	Lživé metriky	Průměr
< 5 let	10.17 %	8.47 %	45.76 %	52.54 %	37.29 %	30.85 %
5-10 let	4.05 %	17.57 %	45.95 %	39.19 %	29.73 %	27.30 %
>10 let	1.10 %	15.47 %	41.44 %	43.09 %	28.73 %	25.97 %

Ačkoliv se hypotéza potvrdila, u predátorských konferencí se ukázali mladší autoři jako ti více informovaní, což může poukazovat na to, že je toto téma mezi nimi aktuální. Lze předpokládat, že jsou mladší autoři také častěji účastníky těchto konferencí, nicméně tato domněnka není v tuto chvíli podložena daty.

Markantní rozdíl ve prospěch zkušenějších autorů je v povědomí o predátorských časopisech. Je pochopitelné, že déle publikující autoři se s tímto tématem seznámili v rámci své praxe důvěrněji než autoři teprve začínající s publikováním.

6.7.2 H2 Více publikací v predátorech bude ve společenských vědách

Tato hypotéza byla vyhodnocována pomocí dat z dotazníku, OBD a RIV a nepotvrdila se. V OBD byli potenciálně predátorské publikace pouze u přírodovědně zaměřených fakult, v rámci RIV byl poměr 1:10 ve prospěch společenských věd. Vysvětlují si to jak převahou STEM zaměřených periodik na predátorských seznamech, tak i faktem, že v rámci humanitních věd se publikuje méně článků a více monografií. Podobného oborového rozpadu ostatně dosáhla i studie z 2014, která také vycházela z Beallových seznamů (viz. 3.1 Tabulka číslo 1).

U respondentů dotazníku, kteří uvedli, že publikovali v predátorech, figuroval taktéž poměr 1:10 ve prospěch společenských věd.

6.7.3 H3 Míra publikování v predátorech u publikací UK z OBD bude přibližně odpovídat tomu, kolik jich je v RIVu za celou ČR a výsledkům získaným z dotazníku

Tato hypotéza byla vyhodnocována pomocí dat z dotazníku, OBD a RIV a potvrdila se, nicméně celkový podíl byl nižší než výsledky výzkumu CERGE z 2017 – viz tabulka 3. Dá se předpokládat, že důvodů je několik:

- zastaralost blacklistů – řada časopisů na nich už neexistuje, ale nebyla z nich odebrána (obsah přibýval, ale nebyl revidován)
- CERGE svůj výzkum dělalo nad citační databází SCOPUS
- za pět let povědomí o predátorských publikacích – alepsoň těch z obávaných blacklistů – značně vzrostlo

Tabulka 3 – Míra publikování v predátorech

	Celkem publikací v datasetu	Počet potenciálně predátorských publikací	Podíl
OBD	10243	29	0,28 %
RIV	28403	130	0,46 %

V rámci dotazníku 3 % respondentů uvedla, že publikovali v predátorech, což přesně odpovídá výsledkům CERGE z 2017. Vzhledem k relativně nízkému počtu respondentů oproti datasetu CERGE a exportům z OBD a RIV to však nelze považovat za zcela směrodatné, ale spíše jako doplňující ukazatel.

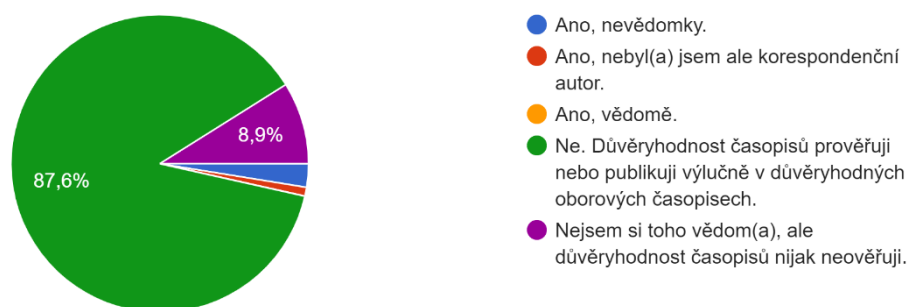
6.7.4 H4 Většina autorů se považuje za schopné ověřit si důvěryhodnost časopisu předtím, než v něm publikují

Tato hypotéza byla vyhodnocována primárně pomocí dat z dotazníku a potvrdila se, neboť většina respondentů – viz Graf číslo 5 – uvedla, že si časopisy ověřuje nebo publikuje pouze v důvěryhodných časopisech. Bezmála 9 procent uvedlo, že časopisy neověřuje.

Graf číslo 5 – Míra ověřování věrohodnosti časopisu

Publikoval(a) jste někdy v predátorském časopise?

314 odpovědí

Správnosti této hypotézy nahrává i nízký počet potenciálně predátorských publikací v exportech záznamů z RIV a OBD.

6.7.5 H5 U autorů s publikacemi v predátorech bude převažovat negativní postoj k predátorství a obavy z perzekuce

Tato hypotéza byla vyhodnocována pomocí dat z dotazníku. Většina (60 %) respondentů, kteří uvedli, že publikovali v predátorech, zároveň uvedli i že jim vadí fakt, že je jejich výzkum publikován v pochybném periodiku. U zbývajících 40 %, kdy respondenti uvedli, že jim nevadí mít článek v predátorském časopisu, nebo že nemají názor, uvedli jako odůvodnění následující:

- za kvalitou výzkumu/článků si stojím
- práce má dnes přes 100 citací
- když jsem článek publikoval, o predátorech se nevědělo
- články z některých predátorských časopisů cituji, přijdou mi zajímavé

Postihů ze strany kolegů nebo zaměstnavatele se obává 30 % těchto respondentů, přičemž ne bezprostředně, ale dotčené články už raději nikde veřejně neuvádí jako součást své osobní bibliografie. Respondenti, kteří tyto obavy nesdílí své publikace považují za promlčené, nebo předpokládají, že by se případné perzekuci byli schopni bránit.

Hypotéza se tedy naplnila pouze částečně – u většiny respondentů, kteří uvedli, že v predátorech publikovali, se jedná o historickou/promlčenou záležitost. Je možné, že respondenti, kteří o sobě tuto informaci v dotazníku neuvedli, se perzekuce obávají, nicméně se jedná pouze o domněnku, která v tuto chvíli není v rámci této práci podložena žádnými daty.

6.7.6 H6 Další podoby predátorství (stranou predátorských časopisů) budou mezi respondenty méně známé

Tato hypotéza byla vyhodnocována primárně pomocí dat z dotazníku a potvrdila se. Alarmující je zejména nízké povědomí o unesených časopisech, kde je cílem ošálit autory publikující v již existujících časopisech a autorských mlýnech, které cílí na nezkušené autory.

Tabulka číslo 4 – Míra povědomí o dalších formách predátorských praktik

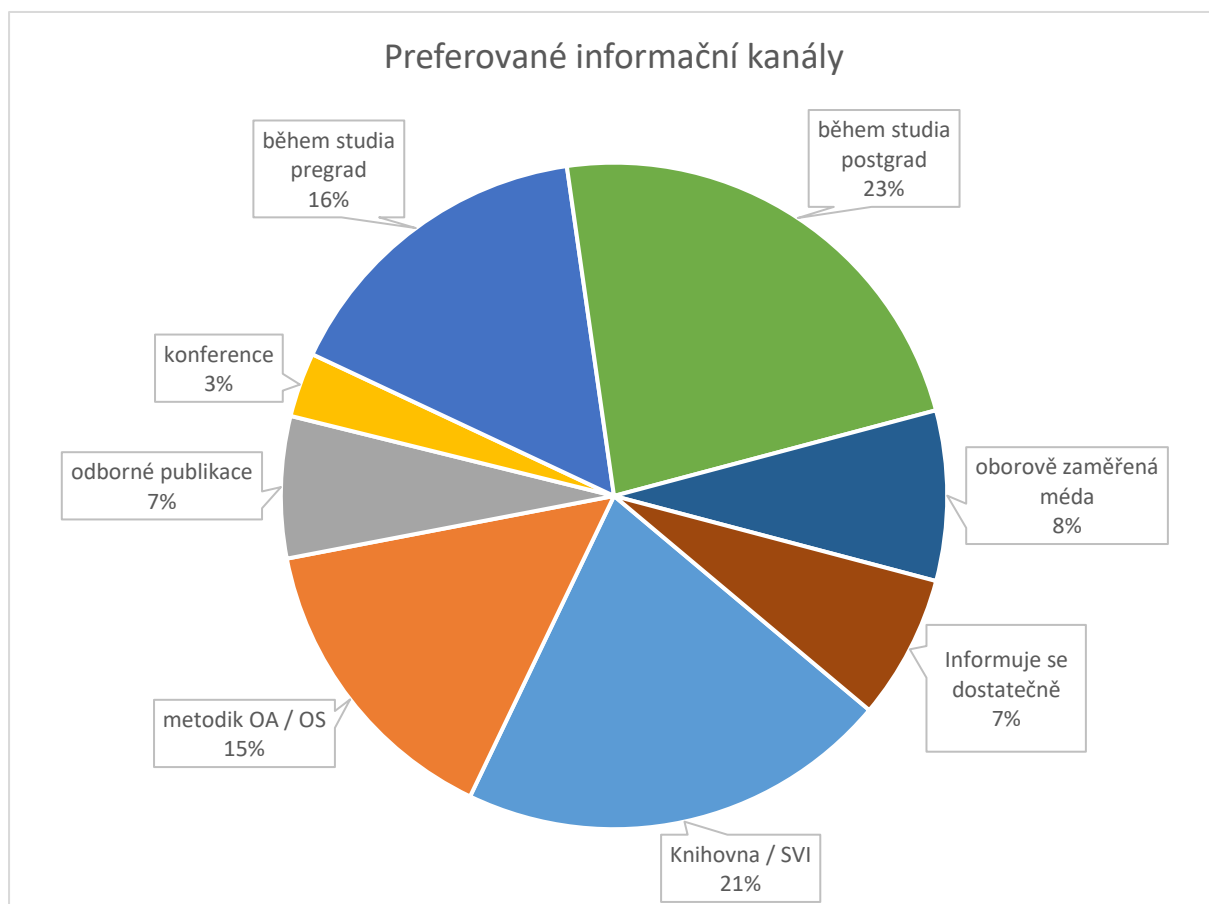
	Narazil(a) jsem na tuto praktiku	Přišla mi nabídka publikovat pomocí této praktiky	Stal (a) jsem se obětí této praktiky	Přečetl(a) jsem si o praktice v odborném či populárně-naučném článku	Před praktikou mě varovali kolegové / spolužáci / moje instituce	Nemám s praktikou žádné osobní zkušenosti	O této praktice slyším poprvé
Unesené časopisy	10,51 %	14,01 %	0,00 %	14,33 %	7,64 %	28,98 %	43,31 %
Predátorské konference	23,25 %	44,27 %	1,59 %	12,10 %	12,74 %	21,97 %	19,43 %
Autorské mlýny	13,06 %	18,79 %	0,00 %	12,42 %	9,87 %	25,80 %	43,95 %
Lživé / závádějící metriky	17,83 %	9,24 %	0,00 %	12,10 %	7,64 %	39,49 %	30,57 %

Ze sebraných dat lze vyvodit, že je v rámci osvěty třeba věnovat se krom predátorských časopisů hlouběji i dalším tématům v oblasti pochybného publikování. Respondenti se však necítili být přímými oběti těchto praktik, což nepřímo potvrzuje i analýza nad daty z OBD a RIV (viz H3).

6.7.7 H7 U respondentů bude převažovat názor, že se o problematice predátorství ve vědě informuje dostatečně

Tato hypotéza byla vyhodnocována primárně pomocí dat z dotazníku a nepotvrdila se; názor že se o problematice predátorství informuje dostatečně zastává pouhých 7 % respondentů. Lze ale předpokládat, že většina potenciálních respondentů, která tento postoj zastává se rozhodla dotazník nevyplnit, pokud k nim výzva vůbec doputovala – většina respondentů totiž má s OA publikováním už jistou zkušenost viz 7.4.1.

Graf číslo 6 – Preferované informační kanály

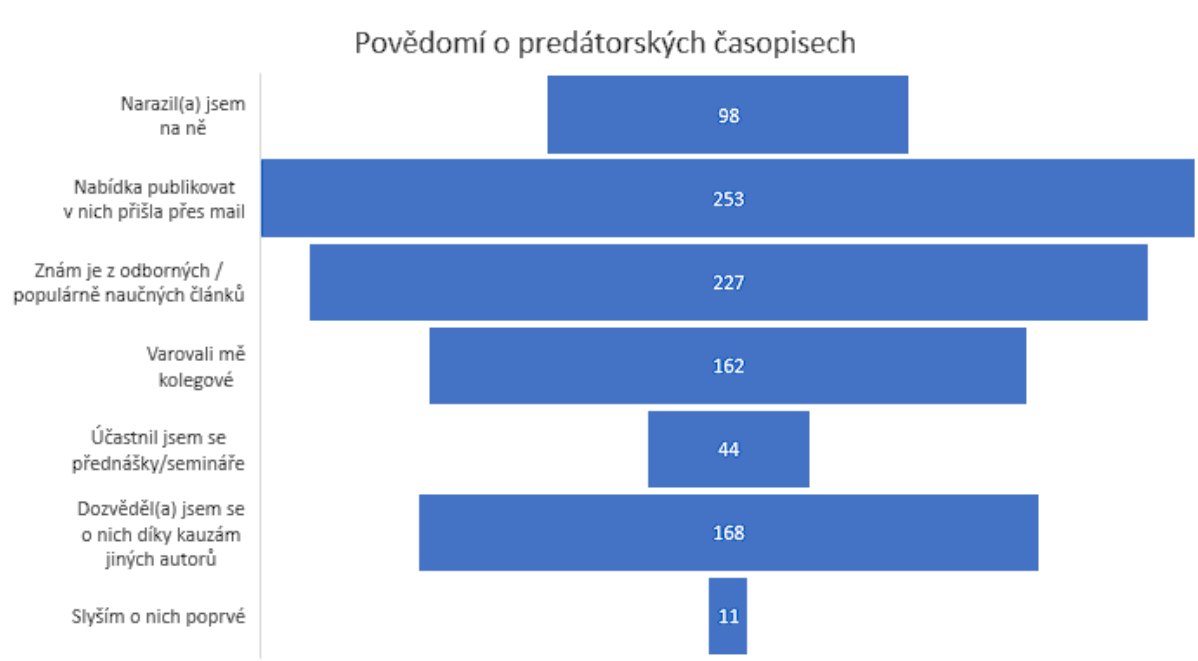

Respondenti by ocenili zejména, kdyby se téma predátorského publikování objevovalo ve výuce, a to jak pregraduální (16 %), tak postgraduální (23 %). Věnovat by se mu měly dle respondentů ale i podpůrná pracoviště pro publikování; tedy knihovny a SVI (21 %) a metodici open access a open science (15 %), pokud v daných institucích tyto pozice existují.

6.8 Zjištění mimo stanovené hypotézy

Stranou stanovených hypotéz došlo během výzkumu k dalším zajímavým zjištěním. Jedním z nich je povědomí o té nejznámější z predátorských praktik – predátorských časopisech.

Graf číslo 7 – Povědomí o predátorských časopisech

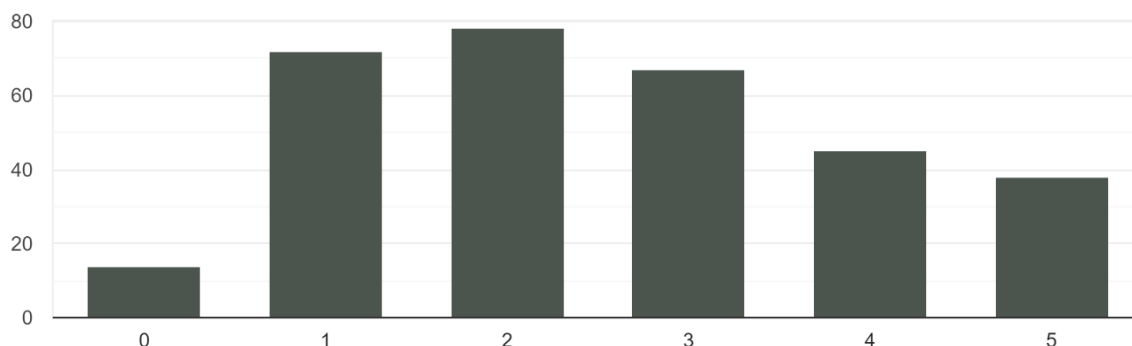
Z dat získaných na toto téma je patrné, že většina respondentů už s tímto tématem byla seznámena. Respondenti znají predátory jak z článků a kauz, tak i díky celkem robustní kolegiální síti, kdy se před predátory navzájem varují. Hlavní bodem dotyku s predátory však zůstává i nadále akademický spam.

Většina respondentů se s fenoménem akademického spamu ve svém profesním životě potýká a jen 5 % uvedlo, na škále intenzity **0** [*Nedostávám nevyžádané maily*] až **5** [*I více zpráv denně*], že nedostává žádné nevyžádané emaily.

Graf číslo 8 – Akademický spam

Jak moc Vaši pracovní schránku zahlcuje akademický spam týkající se publikování?

314 odpovědí

V poslední řadě je třeba uvést, že z odpovědí respondentů, kteří uvedli, že publikovali v predátorech, je patrné, že tito autoři nevědí, jak se mají v dané situaci dále zachovat. Tato informace se zpravidla na knihovních webech neobjevuje a oběti predátorů nemusí tušit, že mají možnost se bránit, např. právně, pokud si přejí, aby vydavatel článek stáhl nebo nechtějí platit skryté publikační poplatky. Mohou pak mít pocit, že jinak kvalitní výzkum spadl do černé díry a nezbývá jim nic jiného než zaplatit, skrýt článek ze své bibliografie a doufat, že se v budoucnu nebudou potýkat s negativními dopady.

Dále je tu také problém korespondenčních autorů – když je rozhodnutí kde a jak publikovat v rukou tohoto autora, do jaké míry nesou odpovědnost spoluautoři výzkumu? Těmto a dalším otázkám se bude patrně nutné v budoucnu v oblasti boje s predátory dále a hlouběji věnovat.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat terén v oblasti predátorského publikování na území České republiky jak tím, že v teoretické části práce dojde k nalezení odpovědí na otázky stanovené v Úvodu práce, tak i samotnou výzkumnou sondou v praktické části. Domnívám se, že tyto cíle byly dosaženy.

Z praktické části práce můžeme na první pohled vyvodit, že predátory možná považujeme za větší problém, než kterým skutečně jsou. Není však záhodné, abychom v našich snahách ochránit autory před predátory polevíli, i s ohledem na to, jak vysoké procento dotazovaných se ještě nesetkalo s dalšími formami predátorství jako jsou např. unesené časopisy.

Nelze s jistotou předvídat v jaké podobě se predátorské publikační praktiky ve vědecké komunikaci vynoří příště, s jistotou můžeme tvrdit jediné – dokud bude možné v odborném publikování vydělávat velké peníze, budou tu s námi nadále a my, ať už z pozice autorů nebo metodických pracovníků, musíme být připraveni jim čelit ve všech jejich podobách, minulých i budoucích.

Vědecká komunikace obecně je v každé zemi reprezentací toho, čeho si daná akademická komunita váží, a otevřený přístup je jedním ze způsobů, jak pomoci demokratizovat tento systém tak, aby zahrnoval skupiny, které byly historicky devalvovány svým vyloučením, jak zmiňuji v kapitole 5. I z tohoto důvodu věřím, že ačkoliv je predátorské publikování systemický problém, který je třeba řešit a na který se nesmí rezignovat, trůfám si na základě svého výzkumu tvrdit, že se ve skutečnosti jedná do jisté míry i o problém informační gramotnosti, na který máme jako informační pracovníci v současné době dostatečné znalosti a dovednosti, abychom ho mohli pomoci řešit z našeho knihovnického rohu toho pomyslného publikačního stolu, u kterého sedíme společně s autory a vydavateli.

Seznam použitých zdrojů

- 1 About COPE. *COPE* [online]. Committee on Publication Ethics [cit. 2021-11-27].
Dostupné z: <https://publicationethics.org/about/our-organisation>
- 2 About Us. *Cabells: Scholarly Analytics* [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z:
<https://www2.cabells.com/about>
- 3 ABALKINA, Anna. Detecting a network of hijacked journals by its archive. *Scientometrics* [online]. 2021, **126**(8), 7123-7148 [cit. 2021-11-18]. ISSN 0138-9130.
Dostupné z: doi:10.1007/s11192-021-04056-0
- 4 Algoritmus náhodného lesa. *Grafika, Design, Výpočty, Teorie A Praxe Programování, Osobního A Profesního Růstu: Na Stránkách Našich Webových Stránkách* [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://cs.education-wiki.com/2890284-random-forest-algorithm>
- 5 ANDERSON, Rick. Cabell's New Predatory Journal Blacklist: A Review. *The SCHOLARLY kitchen* [online]. Society for Scholarly Publishing, Jul 25 2020 [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2017/07/25/cabells-new-predatory-journal-blacklist-review/>
- 6 ANDOOHGIN SHAHRI, Mona, Mohammad Davarpanah JAZI, Glenn BORCHARDT a Mehdi DADKHAH. Detecting Hijacked Journals by Using Classification Algorithms. *Science and Engineering Ethics* [online]. [cit. 2021-11-18]. ISSN 1353-3452. Dostupné z: doi:10.1007/s11948-017-9914-2
- 7 *ARL Statistics 2017-2018* [online]. Association of Research Libraries [cit. 2020-09-23].
Dostupné z: <https://doi.org/10.29242/stats.2017-2018>
- 8 ASADI, Amin. Invitation to Speak at a Conference: The Tempting Technique Adopted by Predatory Conferences' Organizers. *Science and Engineering Ethics* [online]. 2019, **25**(3), 975-979 [cit. 2021-11-21]. ISSN 1353-3452. Dostupné z: doi:10.1007/s11948-018-0038-0
- 9 *Beall's List: of Potential Predatory Journals and Publishers* [online]. 2017 [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://beallslist.net/>
- 10 BELL, Kirsten. 'Predatory' Open Access Journals as Parody: Exposing the Limitations of 'Legitimate' Academic Publishing. *TripleC: Communication, Capitalism* [online]. 2017, **15**(2), 651-662 [cit. 2019-05-16]. DOI: 10.31269/triplec.v15i2.870. ISSN 1726670X.
- 11 BERGER, Monica a Jill CIRASELLA. Beyond Beall's List: Better understanding predatory publishers. *College & Research Libraries News* [online]. Association of

- College and Research Libraries, 2015, **76**(3) [cit. 2020-06-03]. ISSN 2150-6698.
Dostupné z: <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/9277/10342>
- 12 BJÖRK, Bo-Christer, Sari KANTO-KARVONEN a J. Tuomas HARVIAINEN. How Frequently Are Articles in Predatory Open Access Journals Cited. *Publications* [online]. 2020, **8**(2) [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: doi:10.3390/publications8020017
 - 13 BOHANNON, John. Feature: How to hijack a journal. *Science* [online]. 19 Nov 2015 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.science.org/content/article/feature-how-hijack-journal>
 - 14 BOHANNON, John. Who's Afraid of Peer Review? *Science* [online]. 2013, 342(6154), 60-65 [cit. 2020-06-03]. DOI: 10.1126/science.342.6154.60. ISSN 0036-8075. Dostupné z: <https://www.sciencemag.org/lookup/doi/10.1126/science.342.6154.60>
 - 15 BUCKNELL, Terry. Usage statistics for Big Deals: supporting library decision-making. *Learned Publishing* [online]. Wiley, 2008, 1 July 2008, **21**(3), 193-199 [cit. 2020-05-29]. DOI: 10.1087/095315108X323893. ISSN 1741-4857. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1087/095315108X323893>
 - 16 BURANYI, Stephen. Is the staggeringly profitable business of scientific publishing bad for science?: It is an industry like no other, with profit margins to rival Google – and it was created by one of Britain’s most notorious tycoons: Robert Maxwell. *The Guardian* [online]. London: The Guardian, 2011, 27 Jun 2018 [cit. 2020-05-25]. ISSN 1756-3224. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/science/2017/jun/27/profitable-business-scientific-publishing-bad-for-science>
 - 17 BUTLER, Declan. Investigating journals: The dark side of publishing. *Nature* [online]. 2013, **495**(7442), 433-435 [cit. 2020-06-03]. DOI: 10.1038/495433a. ISSN 0028-0836. Dostupné z: <http://www.nature.com/articles/495433a>
 - 18 *Cabells: Scholarly Analytics* [online]. Cabells. 2017 [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://www2.cabells.com/about-predatory>
 - 19 CALLAWAY, Ewen. Will the pandemic permanently alter scientific publishing?. *Nature* [online]. 2020, **582**(7811), 167-168 [cit. 2022-04-03]. ISSN 0028-0836. Dostupné z: doi:10.1038/d41586-020-01520-4
 - 20 COGHILL, Jeffrey G. The Big Deal: Should Libraries Stay or Should Libraries Go? *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries* [online]. 2019, **16**(3-4), 121-128 [cit. 2020-05-28]. DOI: 10.1080/15424065.2019.1691965. ISSN 1542-4065. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15424065.2019.1691965>

- 21 Conferences: Information about conferences, how to find them and evaluate their suitability. *University of Queensland Library* [online]. Queensland: University of Queensland, 9 July 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://guides.library.uq.edu.au/for-researchers/conferences/questionable-conferences>
- 22 COX, Brian. The Pergamon phenomenon 1951-1991: Robert Maxwell and scientific publishing. *Learned Publishing* [online]. 2002, **15**(4), 273-278 [cit. 2020-05-25]. DOI: 10.1087/095315102760319233. ISSN 09531513. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1087/095315102760319233>
- 23 CRAWFORD, Walt. Ethics and Access 1: The Sad Case of Jeffrey Beall. *Cites & Insights: Crawford at Large* [online]. Walt Crawford, 2014, 4 April 2014, **14**(4), 2 [cit. 2020-06-04]. ISSN 1534-0937. Dostupné z: <http://citesandinsights.info/civ14i4.pdf>
- 24 CRESSEY, Daniel. Dear highly-esteemed expert: how to cope with academic spam. *Nature* [online]. 14 December 2016 [cit. 2022-02-08]. ISSN 0028-0836. Dostupné z: doi:10.1038/nature.2016.21158
- 25 ČUNÁTOVÁ, Tereza. Favoritce univerzitních voleb škodí texty v predátorských časopisech. Stáhne je. *IDnes: Zpravodajství* [online]. Praha: Mafra, 5. října 2021 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/univerzita-karlova-kralickova-predatorske-casopisy-publikace-volba-rector.A211005_110229_domaci_cun
- 26 DADKHAH, Mehdi, Fariborz RAHIMNIA, Philip DARBYSHIRE a Glenn BORCHARDT. Ten (Bad) reasons researchers publish their papers in hijacked journals. *Journal of Clinical Nursing* [online]. 2021, **30**(19-20) [cit. 2021-11-18]. ISSN 0962-1067. Dostupné z: doi:10.1111/jocn.15947
- 27 DADKHAH, Mehdi, Tomasz MALISZEWSKI a Mohammad Davarpanah JAZI. Characteristics of Hijacked Journals and Predatory Publishers: Our Observations in the Academic World. *Trends in Pharmacological Sciences* [online]. 2016, **37**(6), 415-418 [cit. 2021-11-18]. ISSN 01656147. Dostupné z: doi:10.1016/j.tips.2016.04.002
- 28 DADKHAH, Mehdi, Tomasz MALISZEWSKI a Vyacheslav V. LYASHENKO. *An approach for preventing the indexing of hijacked journal articles in scientific databases* [online]. 2016, **35**(4), 298-303 [cit. 2021-11-18]. ISSN 0144-929X. Dostupné z: doi:10.1080/0144929X.2015.1128975
- 29 DAVIS, Shirley. Moving From Unconscious Bias to Inclusive Leadership. *Design Management Review* [online]. 2019, **30**(3), 12-13 [cit. 2022-03-08]. ISSN 1557-0614. Dostupné z: doi:10.1111/drev.12183

- 30 DE KLEIJN, M., B. JAYABALASINGHAM, H.J. FALK-KRZESINSKI, T. COLLINS, L. KUIPER-HOYNG, I. CINGOLANI, J. ZHANG a G. ROBERGE. The Researcher Journey Through a Gender Lens: An Examination of Research Participation, Career Progression and Perceptions Across the Globe. *Elsevier* [online]. Elsevier, March 2020 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.elsevier.com/gender-report>
- 31 EVE, Martin Paul a Ernesto PRIEGO. *Who is Actually Harmed by Predatory Publishers?* [online]. 2017, **15**(2), 755-770 [cit. 2020-09-23]. ISSN 1726-670X. Dostupné z: doi:10.31269/triplec.v15i2.867
- 32 FANDEL, Lese. 2021 Open Access Week Theme to be “It Matters How We Open Knowledge: Building Structural Equity”. *International Open Access Week* [online]. August 12 2021 [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <http://www.openaccessweek.org/profiles/blogs/2021-theme-announcement-english>
- 33 FILLER, Daniel M. Terrorism, Panic and Pedophilia. *Virginia Journal of Social Policy & the Law* [online]. SSRN, 2003, **10**(3), 356 [cit. 2020-06-15]. DOI: 10.2139/ssrn.431420. ISSN 1556-5068. Dostupné z: <http://www.ssrn.com/abstract=431420>
- 34 FIORMONTE,, Domenico a Ernesto PRIEGO. Knowledge Monopolies and Global Academic Publishing. *The Winnower* [online]. 2016, **4** [cit. 2020-09-25]. Dostupné z: doi:10.15200/winn.147220.00404
- 35 GRAHAM, Gordon. Robert Maxwell and Me. *Logos*. 2015, **26**(2), 48-49. DOI: 10.1163/1878-4712-11112073. ISSN 0957-9656. Dostupné také z: https://brill.com/abstract/journals/logo/26/2/article-p48_12.xml
- 36 HOCEK, Michal, ŠKOPAN, Denis a Kamila KOHOUTOVÁ, ed. Otevřený přístup: požehnání nebo prokletí? *IForum: Online magazín Univerzity Karlovy* [online]. 2019 [cit. 2020-06-16]. ISSN 1214-5726. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-16587.html>
- 37 Hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací dle Metodiky M17+. *VVI: Rada pro výzkum, vývoj a inovace* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=799796>
- 38 *Horizon 2020* [online]. European Commission [cit. 2020-09-23]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en>
- 39 How reliable is Google Scholar? *Research Hub* [online]. 26 March 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://researchhub.org/how-reliable-is-google-scholar/>

- 40 Hybrid open access is unreliable. *A blog by Ross Mounce* [online]. Bath: Ross Mounce, 2017 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <http://rossmounce.co.uk/2017/02/20/hybrid-open-access-is-unreliable/>
- 41 H.P. GOULD, Thomas. *Do We Still Need Peer Review?: An Argument for Change*. Scarecrow Press, 2012. ISBN 9780810885745.
- 42 CHAPPELL, Bill. Publisher Threatens Librarian With \$1 Billion Lawsuit. *NPR* [online]. May 15, 2013 [cit. 2022-02-09]. Dostupné z: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2013/05/15/184233141/publisher-threatens-librarian-with-1-billion-lawsuit?t=1644435163964>
- 43 JALALIAN, Mehrdad. The story of fake impact factor companies and how we detected them. *Electronic Physician* [online]. 2015, 7(2), 1069-1072 [cit. 2021-11-21]. ISSN 2008-5842. Dostupné z: [doi:10.14661/2015.1069-1072](https://doi.org/10.14661/2015.1069-1072)
- 44 KMIETOWICZ, Zosia. Double blind peer reviews are fairer and more objective, say academics. *BMJ* [online]. 2008, 336(7638), 241.1-241 [cit. 2022-03-08]. ISSN 0959-8138. Dostupné z: [doi:10.1136/bmj.39476.357280.DB](https://doi.org/10.1136/bmj.39476.357280.DB)
- 45 LEITER, Brian. Publishing One's Dissertation with a Lesser-Known Publisher? *Leiter Reports: A Philosophy Blog* [online]. 2008 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://leiterreports.typepad.com/blog/2008/12/publishing-ones.html>
- 46 List of Misleading and Fake Metrics. *Stop Predatory Journals* [online]. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://predatoryjournals.com/metrics/>
- 47 List of Predatory Journals and Publishers 2020. *ResearchGate* [online]. 27th Nov 2020 [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/post/List_of_Predatory_Journals_and_Publishers_2020
- 48 MACHÁČEK, Vít a Martin SRHOLEC. Kde se nejvíce publikuje v predátorských a místních časopisech?: Bibliometrická analýza trochu jinak. *IDEA - Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu* [online]. Praha: Think-tank IDEA při Národohospodářském ústavu AV ČR, Červen 2018 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://idea.cerge-ei.cz/files/PredatoriMistni/>
- 49 MACHÁČEK, Vít a Martin SRHOLEC. *Predatory journals in Scopus*. Praha: Národohospodářský ústav Akademie věd České republiky, 2017, 36 pages. ISBN 9788073444075.
- 50 MASTERS, Will. Spam patrol: how I manage predatory email. *Economics for Food and Nutrition Policy: A GRADUATE COURSE & TEACHING BLOG FROM WILL*

- MASTERS, TUFTS UNIVERSITY* [online]. Tufts University, JULY 13, 2018 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://sites.tufts.edu/foodecon/2018/07/spam-patrol/>
- 51 MCFARLING, Usha Lee. Even as medicine becomes more diverse, main authors in elite journals remain mostly white and male. *Stat* [online]. Boston: Stat Publishing, March 31, 2022 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.statnews.com/2022/03/31/main-authors-in-elite-medical-journals-remain-mostly-white-and-male/>
- 52 MENON, Varun G. a Kathleen BERRYMAN. How are Predatory Publishers Preying on Uninformed Scholars? Don't Be a Victim Edited. *Youtube* [online]. IGI Global, 23. 7. 2018 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aPc_C6ynF8Q&t=9s&ab_channel=IGIGlobal
- 53 Mission. *OASPA: Open Access Scholarly Publishing Association* [online]. OASPA [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://oaspa.org/about/mission-and-purpose/>
- 54 MOHER, David a Anubhav SRIVASTAVA. You are invited to submit.... *BMC Medicine* [online]. 2015, **13**(1) [cit. 2022-02-08]. ISSN 1741-7015. Dostupné z: doi:10.1186/s12916-015-0423-3
- 55 NELSON, Nerissa a Jennifer HUFFMAN. Predatory Journals in Library Databases: How Much Should We Worry? *The Serials Librarian* [online]. 2015, **69**(2), 169-192 [cit. 2020-08-12]. DOI: 10.1080/0361526X.2015.1080782. ISSN 0361-526X. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0361526X.2015.1080782>
- 56 NEOPHYTOU, Jenny. Fake Metrics and How to Spot Them. *Wiley* [online]. John Wiley & Sons, April 2015 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.wiley.com/network/researchers/promoting-your-article/fake-metrics-and-how-to-spot-them>
- 57 NEW, Jake. Publisher Threatens to Sue Blogger for \$1-Billion. *The Chronicle of Higher Education* [online]. Chronicle of Higher Education, May 15 2013, **60** [cit. 2021-11-27]. ISSN 0009-5982. Dostupné z: <https://www.chronicle.com/article/publisher-threatens-to-sue-blogger-for-1-billion/>
- 58 Open access: Charakteristiky open access. *Centrum pro podporu Open Science* [online]. Praha: Karlova Univerzita, 2020 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://openscience.cuni.cz/OSCI-8.html>
- 59 Open access – the systems journey. *Elsevier* [online]. 20 March 2014 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <https://www.elsevier.com/connect/open-access-the-systems-journey>
- 60 OPENAPC. *OPENAPC* [online]. Universität Bielefeld [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://treemaps.intact->

project.org/apcdata/openapc/#institution/Charles%20University/OncoTarget/country=CZ
E

- 61 PADMA, T.V. India's misfire on predatory publishing hits open access: In trying to thwart predators, the government is penalizing researchers who publish in genuine open-access journals. *Nature index* [online]. 5 DECEMBER 2017 [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://www.natureindex.com/news-blog/indias-misfire-on-predatory-publishing-hits-open-access>
- 62 PLCH, Lukáš a Jiří KRATOCHVÍL. Pochybné časopisy. *Knihovna univerzitního kampusu MU* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 15. dubna 2019 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: <https://kuk.muni.cz/vyuka/materialy/predatori/>
- 63 Podmínky a termíny sběru dat o výsledcích pro příjemce podpory výzkumu, vývoje a inovací. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu, 9.2.2022 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/podpora-vyzkumu-a-vyvoje/podminky-a-terminy-sberu-dat-o-vysledcich-pro-prijemce-podpory-vyzkumu--vyvoje-a-inovaci--265898/>
- 64 Robert Maxwell: A profile. *BBC News Online* [online]. London: BBC News, 1997, 29 March 2001 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1249739.stm>
- 65 Robert Maxwell. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 16. 5. 2020 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Maxwell
- 66 MOUNCE, Ross. Seeking Justice for Readers. *A blog by Ross Mounce* [online]. Cambridge: Ross Mounce, 2011, February 27th, 2017 [cit. 2020-09-25]. Dostupné z: <https://rossmounce.co.uk/2017/02/27/seeking-justice-for-readers/>
- 67 ROSS, Erin. Gender bias distorts peer review across fields. *Nature* [online]. [cit. 2022-03-08]. ISSN 0028-0836. Dostupné z: doi:10.1038/nature.2017.21685
- 68 ROSSITER, Rachel Cathrine a Teresa Elizabeth STONE. “Buyer Beware!” predatory conferences: Avoiding an expensive mistake. *Nursing & health sciences* [online]. 2016, 18(4), 414-415 [cit. 2021-11-21]. ISSN 1441-0745. Dostupné z: doi:10.1111/nhs.12318
- 69 SHAH, Ubaid Ullah a Sumeer GUL. LOCKSS, CLOCKSS & PORTICO: A LOOK INTO DIGITAL PRESERVATION POLICIES. *Library Philosophy and Practice (e-journal)* [online]. 2019 [cit. 2021-10-29]. ISSN 1522-0222. Dostupné z: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2481/>

- 70 SHEN, Cenyu a Bo-Christer BJÖRK. ‘Predatory’ open access: a longitudinal study of article volumes and market characteristics. *BMC Medicine* [online]. 2015, **13**(1) [cit. 2022-03-05]. ISSN 1741-7015. Dostupné z: doi:10.1186/s12916-015-0469-2
- 71 SHILLUM, Chris. Open access – the systems journey: Updating large subscription-based content systems to accommodate new license and payment models is complex, but we’re overcoming the challenges. *Elsevier* [online]. Elsevier, 20 March 2014 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.elsevier.com/connect/open-access-the-systems-journey>
- 72 SKIBBA, Ramin. Women postdocs less likely than men to get a glowing reference. *Nature* [online]. [cit. 2022-03-08]. ISSN 0028-0836. Dostupné z: doi:10.1038/nature.2016.20715
- 73 SMITH, Kevin L. Examining publishing practices: moving beyond the idea of predatory open access. *Insights the UKSG journal* [online]. 2017, **30**(3), 4-10 [cit. 2020-06-15]. DOI: 10.1629/uksg.388. ISSN 2048-7754. Dostupné z: <http://insights.uksg.org/articles/10.1629/uksg.388/>
- 74 SOLOMON, David J. a Bo-Christer BJÖRK. Publication fees in open access publishing: Sources of funding and factors influencing choice of journal. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* [online]. 2012, **63**(1), 98-107 [cit. 2022-03-05]. ISSN 15322882. Dostupné z: doi:10.1002/asi.21660
- 75 *Stop Predatory Journals* [online]. 2017 [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20211221072920/https://predatoryjournals.com/>
- 76 STRAUSS, Victoria. Author Mills and a Request for Contact. *Writer Beware* [online]. 2009 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.sfga.org/2009/10/21/author-mills-and-a-request-for-contact/>
- 77 STRAUSS, Victoria. OMNISCRIPITUM (FORMERLY VDM VERLAG DR. MUELLER). *Writer Beware* [online]. 2013 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://accrispin.blogspot.com/2009/09/victoria-strauss-vdm-verlag-dr-mueller.html>
- 78 Struktura oborů OECD (Frascati manual) - převodník M17+. *VVI: Rada pro výzkum, vývoj a inovace* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://www.vyzkum.cz/storage/att/E6EF7938F0E854BAE520AC119FB22E8D/Prevodnik_oboru_Frascati.pdf
- 79 SWAUGER, Shea. Open access, power, and privilege: A response to “What I learned from predatory publishing”. *College & Research Libraries News* [online]. Association of

- College and Research Libraries, 2017, **78**(11) [cit. 2020-09-21]. ISSN 2150-6698.
Dostupné z: <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/16837/18435>
- 80 TEIXEIRA DA SILVA, Jaime A. a Panagiotis TSIGARIS. What Value Do Journal Whitelists and Blacklists Have in Academia? *The Journal of Academic Librarianship* [online]. 2018, **44**(6), 781-792 [cit. 2021-11-27]. ISSN 00991333. Dostupné z: doi:10.1016/j.acalib.2018.09.017
- 81 The Fair Open Access Principles. *FOAA: Fair Open Access Alliance* [online]. ceeshartman.nl [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.fairopenaccess.org/the-fair-open-access-principles/>
- 82 *Think. Check. Submit.* [online]. [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://thinkchecksubmit.org/>
- 83 Unconscious bias. *Elsevier* [online]. Elsevier, 2021 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.elsevier.com/open-science/science-and-society/unconscious-bias>
- 84 Withdrawal of accepted manuscript from predatory journal. *COPE* [online]. 2016 [cit. 2022-02-09]. Dostupné z: <https://publicationethics.org/case/withdrawal-accepted-manuscript-predatory-journal>
- 85 WOOD, Kelly E. a Matthew D. KRASOWSKI. Academic E-Mail Overload and the Burden of “Academic Spam”. *Academic Pathology* [online]. 2020, **7** [cit. 2022-02-08]. ISSN 2374-2895. Dostupné z: doi:10.1177/2374289519898858
- 86 ZELENKA, Filip. Co to je metaverse? Facebook budoucnosti i nástupce Microsoft Teams. *E15* [online]. CN Invest, 28. února 2022 [cit. 2022-04-03]. ISSN 1803-4543. Dostupné z: <https://www.e15.cz/byznys/technologie-a-media/trh-s-virtualnimi-pozemky-strme-roste-prodavaji-se-za-desitky-milionu-korun-1386926>

Seznam grafů

Graf číslo 1 – Zařazení respondentů.....	58
Graf číslo 2 – Oborové zařazení.....	58
Graf číslo 3 – Míra publikování respondentů v režimu OA	59
Graf číslo 4 – Délka publikování respondentů.....	63
Graf číslo 5 – Míra ověřování věrohodnosti časopisu.....	65
Graf číslo 6 – Preferované informační kanály	68
Graf číslo 7 – Povědomí o predátorských časopisech.....	69
Graf číslo 8 – Akademický spam.....	70

Seznam obrázků

Obrázek číslo 1 – Počet časopisů vyžadujících APC v roce 2019.....	19
Obrázek číslo 2 – Počet časopisů vyžadujících APC k 1.6.2020.....	19
Obrázek číslo 3 – Počet časopisů vyžadujících APC v roce 2019.....	20
Obrázek číslo 4 – Počet časopisů vyžadujících APC k 1.6.2020.....	20
Obrázek číslo 5 – Unesený časopis Preslia.....	35
Obrázek číslo 6 – Legitimní platforma časopisu Preslia.....	35
Obrázek číslo 7 – Příklad sítě časopisů s recyklovanými články.....	37
Obrázek číslo 8 – Vizualizace výzkumného souboru metodou abstraktního melounu.....	57
Obrázek číslo 9 – Nastavení shromažďování a ochrany odpovědí v Google Docs.....	60
Obrázek číslo 10 – SQL dotaz.....	62

Seznam tabulek

Tabulka číslo 1 – Oborový rozpad ze studie predátorských časopisů.....	30
Tabulka číslo 2 – Povědomí o predátorských praktikách.....	63
Tabulka číslo 3 – Míra publikování v predátorech.....	65
Tabulka číslo 4 – Míra povědomí o dalších formách predátorských praktik.....	67

Seznam příloh

Příloha I – Dotazník

Predátorské publikační praktiky ve vědě

Vážený respondente,

věnujte prosím 5-10 minut vyplnění následujícího dotazníku. Výsledky poslouží jako jeden ze zdrojů dat pro diplomovou práci Predátorské publikační praktiky ve stínu modelů open access zkoumající různorodé praktiky predátorů a dalších podvodníků parazitujících na vědecké komunikaci.

Dotazník cílí na vědecké a akademické pracovníky a publikující studenty.

Je zcela anonymní, tj. nejsou o Vás sbírána jiná data, než ta, která se rozhodnete vyplnit.

Vyplněním dotazníku souhlasíte se zpracováním a uchováním údajů uvedených v dotazníku za účelem výzkumu a se zveřejněním anonymizovaných výsledků tohoto výzkumu.

Sběr odpovědí probíhá do 31.1.2022.

Děkuji za Váš čas a ochotu,

Denis Škopan

Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK

*Povinné pole

O Vás

Tyto údaje slouží k vyhodnocování dotazníku a nebudou žádným způsobem využity k identifikaci respondentů.

V jaké vědní oblasti a z jaké role publikujete?

Zaškrtněte vše, co ve Vašem případě platí.

	Přírodní vědy včetně matematiky a informatiky	Strojírrenství a technologie	Lékařské a zdravotnické vědy	Zemědělské a veterinární vědy	Společenské vědy	Humanitní vědy a umění
Vědecký pracovník	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Akademický pracovník	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Publikující student v bakalářském studijním programu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Publikující student v magisterském studijním programu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Publikující student v postgraduální studijním programu	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jak dlouho už publikujete ve výše uvedené oblasti? *

- méně než 5 let
- 5–10 let
- déle než 10 let

Jak moc Vaši pracovní schránku zahlcuje akademický spam týkající se publikování? *

Jedná se konkrétně např. o nabídky publikovat v časopisech a vystupovat na konferencích.

0 1 2 3 4 5

Nedostávám tyto nevyžádané maily Extrémně (i více zpráv denně)

Znáte publikační model Open Access (OA)? *

- Ano
 Ne

Upřesnění k OA

Do jaké míry (orientačně) publikujete v režimu Open Access? *

- 0 1 2 3 4 5
- Minimálně (0%) Výhradně (100%)

Predátorské časopisy

Predátorský časopis/vydavatel zneužívá business model placených open access časopisů (Zlatá cesta OA) a profituje na publikačních poplatcích (APC), aniž by dodržoval zavedené standardy vědecké publikační činnosti (např. peer-review).

Jaké je Vaše povědomí o predátorských časopisech? *

- Narazil(a) jsem na predátorský časopis při výzkumu.
- Nabídka publikovat v predátorském časopisu mi přišla mailem.
- Přečetl(a) jsem si o predátorských časopisech v odborném či populárně-naučném článku.
- Před predátory mě varovali kolegové / spolužáci / moje instituce.
- Účastnil(a) jsem se odborné přednášky na téma predátorů.
- O tématu jsem se dozvěděl(a) díky medializovaným kauzám jiných vědců/vědkyň.
- Slyším o nich teď poprvé.

Publikoval(a) jste někdy v predátorském časopise? *

- Ano, nevědomky.
- Ano, nebyl(a) jsem ale korespondenční autor.
- Ano, vědomě.
- Ne. Důvěryhodnost časopisů prověřuji nebo publikuji výlučně v důvěryhodných oborových časopisech.
- Nejsem si toho vědom(a), ale důvěryhodnost časopisů nijak neověřuji.

Upřesnění

Případnou odpověď prosím uveďte tak, aby nebylo možné identifikovat Vaše pracoviště nebo kolegy.

Můžete bližší popsat, jak k této situaci došlo?

Vaše odpověď

Podnikl(a) jste nějaké dodatečné kroky, ať už před nebo po publikování?

Vaše odpověď

Vadí Vám, že se se Vaše jméno váže k článku v predátorském časopisu nebo je Vám to lhostejné?

Vaše odpověď

Obáváte se budoucí újmy na Vaší reputaci nebo postihu ze strany zaměstnavatele?

Vaše odpověď

Motivace

Případnou odpověď prosím uveďte tak, aby nebylo možné identifikovat Vaše pracoviště nebo kolegy.

Můžete prosím uvést svou motivaci pro publikování v predátorském časopisu?

Vaše odpověď

Podnikl(a) jste nějaké dodatečné kroky, ať už před nebo po publikování?

Vaše odpověď

Vadí Vám, že se se Vaše jméno váže k článku v predátorském časopisu nebo je Vám to lhostejné?

Vaše odpověď

Obáváte se budoucí újmy na Vaší reputaci nebo postihu ze strany zaměstnavatele?

Vaše odpověď

Budete v predátorech publikovat i v budoucnu?

Vaše odpověď

Další podoby predátorství ve vědě

Unesené časopisy (hijacked journals) -> Padělaná webová stránka, která se vydává za e-verzi legitimního odborného časopisu. V některých případech existuje legitimní časopis pouze v tištěné podobě a nemusí mít e-verzi vůbec. Účelem je vylákat peníze za publikační poplatky, případně za předplatné nebo jednorázovou platbu za přístup k jednotlivým článkům.

Predátorské konference -> Účelem je vylákat z potenciálních účastníků peníze za konferenční poplatky, účast je malá, akce se pořádá v exotických lokacích, zajímaví přednášející vůbec nedorazí (často ani neví, že jsou na programu), akce je podezřele multioborová.

Autorské mlýny -> Nakladatelství, která si staví svůj business model na prodeji malého počtu výtisků od velkého množství autorů. Často cílí na čerstvé doktorandy s nabídkou publikace jejich dizertace. Dá se očekávat, že si několik kopií takto vydaných knih koupí hlavně autor, jeho rodina a přátelé. Toto tato nakladatelství i podporují tím, že autoři nabídnou několik kopií s „výhodnou slevou“.

Lživé nebo zavádějící metriky -> Smyšlené metriky názvem nápadně podobné impakt faktoru nebo přímo lživé hodnoty impakt faktoru u časopisů, které ho mají reálně nižší, nebo ho nemají vůbec.

Jaké je Vaše povědomí o dalších predátorských praktikách? *

Označte alespoň 1 odpověď na každém řádku.

	Narazil(a) jsem na tuto praktiku	Přišla mi nabídka publikovat za pomoci se této praktiky	Stal jsem se obětí této praktiky	Přečetl(a) jsem si o praktice v odborném či populárně-naučném článku	Před praktikou mě varovali kolegové / spolužáci / moje instituce	Nemám s praktikou žádné osobní zkušenosti	O této praktice slyším poprvé
Unesené časopisy (Hijacked journals)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Predátorské konference	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Autorské mlýny	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lživé nebo zavádějící metriky	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Informační kanály

Z jakých kanálů byste ocenili více informací o této problematice pro Vás a Vaše kolegy? *

- Vaše knihovna / středisko vědeckých informací
- Metodik pro open access / open science Vaší instituce
- Odborné publikace
- Odborné konference
- Během pregraduálního studia na VŠ (Bc., Mgr., Ing.)
- Během postgraduálního studia na VŠ (Ph.D.)
- Oborově zaměřená média
- O těchto problémech se informuje ve výše zmíněných kanálech dostatečně

Děkujeme za ochotu!

Děkujeme za vyplnění dotazníku a účasti na výzkumu.

Pokud se chcete o predátorských praktikách ve vědecké komunikaci a jak se jim vyvarovat dozvědět víc, obraťte se na svou knihovnu nebo na metodické pracoviště pro open science své instituce.

Příloha II – Dataset v Zenodo (<https://doi.org/10.5281/zenodo.6450186>)

Obsahuje:

- odpovědi sebrané v dotazníku v CSV
- analýza dat z RIV, OBD a blacklistů v XLSX
- surová data z OBD v XLSX
- surová data z RIV v ODS